

Levél haza (részlet)

Lapszámunk 1., 5., 7–8., 10–14., 17. és 18. oldalát Árkossy István munkáival illusztráltuk.

MÁRTON EVELIN

Dalibor, avagy: *Hogyan írjunk vezércikket?*

Egy XVII. századi sienai nemesember belebolondult a bazsalikom illatába, azt szagolgatta, és tubákká örölve szívta a szárított növényt. Káros szennvedélye miatt megbolondult és elhalálozott. Amikor a sebészek felnyitották a koponyáját, skorpiófészket találtak az agyában.¹

1. Írni kell, mert *írnak születünk* – ahogyan egy klasszikus mondta. Összpontosítsunk. Ha minderről az jut eszünkbe, hogy nem jut eszünkbe semmi, gondoljunk csak úgy, össze-vissza. Ne írjunk, hanem sétáljunk a kertben, magasra nőtt füvek között, a folyóparton. Képzeljünk azt: faágon himbálózunk, és átfúj rajtunk a szél.

Rakjunk kőhalmot, majd hordjuk szét. Bámuljunk a közelgő, a távozó vihart, felhőkrokodilok, dzsinnek és kutyák vágtagzását az égbolton. Engedjük be a vacogó békákat a küszöbről, hallgassuk panaszait. *Sose ér véget ez a szomorú üdő, sok az apróbéka, nem győzzük etetni* – mondják. Vigasztaljuk őket, mielőtt visszamennek a pincébe ázni.

Keveredjünk bele a reggeli piac nyüzsgésébe. Az emberek vásárolnak, alkudoznak, ébredeznek. *Azok, továbbra is. Mások soha többé. Ismét ellopták ezt meg azt is. Tavaly pirosabb volt, illatosabb. Rossz időkben halványabb és kisebb. Hallott már a Mandela-effektusról? Akarja, hogy beszéljünk róla? Ennek decije drágább, de erősebb* – mondják.

2. Kozojedi Dalibor cseh nemesember volt a XV. században. Azért zárták börtönbe, majd végezték ki, mert oltalmába vette a szomszédos földesúr birtokáról menekülő jobbágyokat a huszita parasztlázadások idején, akik korábban életére törtek. Szabadon bocsátásáért cserébe azt ígérte, eltörli szolgálókat, holott nem az ő jobbágyai voltak. Dalibor több-

ször került összetűzésbe a törvénnyel tulajdonjogi kérdések miatt, amelyekről sajátos véleményt alkotott. Apjával, öccsével is pereskedett. A legenda szerint, melyet az utókor költött, a börtönben megtanult hegedülni, és az emberek tülekedtek a ma nevét viselő prágai torony alatt, hogy hallják játékát. Történetéből írta Bedřich Smetana híres operáját, a művet 1909-ben a budapesti Operaházban is bemutatták, azóta nem tűzték másorra. A korabeli kritikák dicsérték, de a *nemzeti koloritot* hiányolták a műből.

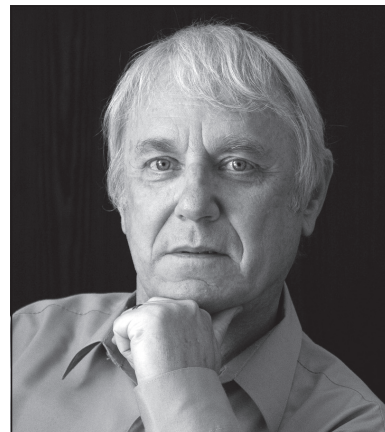
3. A piacon hallottakból megállapíthatjuk: a világban nagyobb bajok is vannak, mint a mienk. Vegyünk forró lábfürdőt, dobjunk bele egy marék báz-nai sót, egy csokor bazsalikomot.

A békák beásnák magukat a sárba, csak ne hallják többé Dalibort. Az ő idejében, *micsoda üdők! – állapítják meg, miközben konyhánkban szárítkoznak* – a büntetés legenyhébb formája volt a megszegyenyítés. A kezét a nyakhoz közel bilincseltek olyan pózban, mintha hegedülne, akit éppen kalodába vertek, esetünkben a lovat. A korabeli szokások szerint a népek vergődését figyelemmel követték, és történetét vásári énekes vitte tovább. Dalában a *hegedű* hangszerré nemesült, visszaadva a lovag rangját, melytől megfosztatott, amikor fejét vették.

Az óra hamarosan sikoltozni fog, de ne hagyjuk, hogy a pánik uraljon. A békákat nyugtassuk meg, hogy a sienai úr koponyájában talált eleven skorpiókról szóló történet szintiszta fabuláció.

Jegyzet

¹ Joseph Pitton de Tournefort: *A botanika elemei vagy a növények megismerésének módszere*, 1694.

„A tartalom semmit nem veszít érvényéből”

INTERJÚ
ÁRKOSSY ISTVÁNNAL /2

Antal Balázs és
Márkus Béla

SZILÁGYI ISTVÁN
ÚJ REGÉNYÉRŐL /4-7

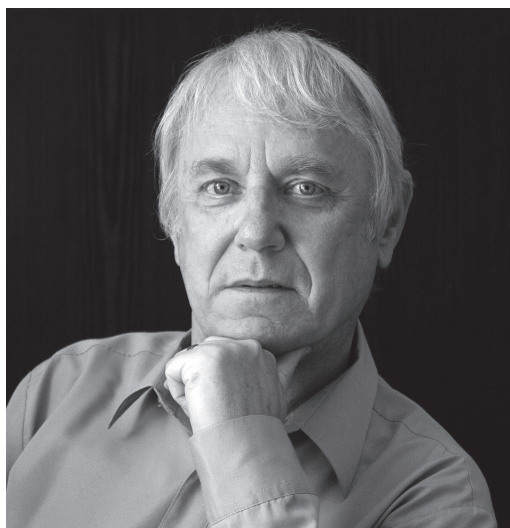

Octavian Soviany

VERSEI /16

„A tartalom semmit nem veszít érvényéből”

Interjú Árkossy István képzőművésszel

Fotó: Árkossy Zsolt

– Egy Rembrandt-kiállítás ürügyén írsz arról, hogy a holland mester számára milyen meghatározó élmény volt a fény és árnyék játéka, amit egy malom homályos emeletén figyelhetett meg. Számodra, kolozsvári születésűként mi az a „homályos emelet”, ami alkotóként azóta is meghatározó élmény? Talán az, amikor id. Cseh Gusztáv, mint gyermeknek, egy oroszánt rajzolt neked?

– Nem panaszkodhatom homály hiányára olyan időkből, amikor a gyér fénysugarat is kartellára porciózták. De tájékozódni kell, mint ahogy hajózni is. Homályból szállt fel Goethe utolsó sóhaja: „Több fényt”, és Rembrandt művészetének csillogása is a homályt áttörő derengés varázsában kap mély értelmet. A sejtetés izgalma szükséges ahhoz a lázhoz, ami jót tesz a műteremtésnek, meg aztán a fénytelen mélyén rejtezik az „ebből még bármi lehet” esélye. Valóban, Rembrandt egy sötét malomban nyugozta le a látvány, ahogy egy forgó vitorlakerék a nap meg-megszakított sugarait pulzálta fehér galambszárnyakra. Szerény összehasonlításként magam galambbúgás helyett orgonabúgást idéznék: amikor a Farkas utca kelet-nyugati tengelyében, alkonyatkor, a templom aranyló piramisán elfogyó fény nyomába felkúszó árnyékot figyelhettem – az én kolozsvári homályomat –, az est grafitszürkébe hajló pillanataiban. Oroszlán viszont úgy lép a képbe – ha már említéd –, hogy Nagypám közeli ismerőse volt a Kolozsváron igen népszerű id. Cseh

Gusztáv grafikusművész, akit még kisgyerekként láthattam, aztán egy alkalommal – kérésemre – egy félelmetes macskafajta gyors skiccével ajándékozott meg. A vad időkhöz jól illett az ábra, bár sokkal megkapóbb volt műtermének aurája, amivel akkor és ott találkoztam először. De hogy gondoltam volna, hogy a betűművészetének tudora majdan még oktatóm lesz a Képzőművészeti Főiskolán, fia, ifj. Cseh Gusztáv pedig életre szóló barátom. Igen, itt például felderengett már egyfajta vonalom a kalligráfia vonalkultúrája iránt, ami a betűk parádés világát különös közelségbe hozta olvasva, írva és rajzolva is. Később sok minden erről a zsenge indáról szökkent erőteljesebb szárba.

– Igaz rád, természetesen más hangsúlyozásban, amit Kosztolányi írt: „mindenféle módon számon tartanak”: festőként, grafikusként, íróként, grafikai szerkesztőként, e számos felületből, területből a rézkarcra kérdeznék most rá. Annak idején lehetőséged nyílt, hogy megvásárolj Zsögödi Nagy Imre rézkarcprését...

– Imre bácsi személyisége, mint művésze is, kemény, határozott, meglepetésekre nyitott volt. Egy megyei tárlaton 1971-ben látta két vágató lovat ábrázoló rézkarcot, később, társaságban összefutva szóvá tette: „Te tudsz lovat rajzolni, azt akarom, örököld a rézkarcprésem, mert én többet már nem forgatom azt a fránya nehéz lendkereket”. Villámgyorsan zajlott le mindez, sőt, még egy Farkas utcai láto-

gatásra is futotta idejéből, ahol egyéb munkáimra is rápillanthatott. Végül nemcsak a préssel lettem gazdagabb – amelyen teljes grafikai életműve vált valósággá –, hanem átadta minden hozzávaló munkaeszközét: karctűit, hengereit, festékeit, fa dúcait, vörös- és sárgaréz lemezeit, sőt még film munkaköpenye is ott lóg ma a műtermemben. A dúcok közt elkeveredett három önarcképe is, nyomásra készen, ezt illendően szóvá tettem, mire Ő: „Hadd maradjon, tudom, nem fogsz visszaélni velük...” Viszsaélni valóban nem éltem, de a Magyar Nemzeti Galériának ajándékoztam egy-egy példányt, Kányádi Sándor is kapott, viszont amit a szintén csíkszeredai születésű Szász Endrének tettem félre, már elkésett a mester váratlan eltávazása miatt. Tudtam, ők igen közel álltak Imre bácsihoz.

– Húsz éven át voltál a Helikon lapelőd-jének az Utunknak a grafikai szerkesztője. Szívesen tekintesz vissza a füstös szerkesztőségi szobákra, még azt is derűsen és éles vonalakkal tudod leírni, amikor téged küldenek a cenzorhoz, hogy ellenőrizze az aktuális lapszám tartalmát...

– Valóban, azt mondhatnám, hogy a Szentegyház utca diktatúrabéli homályból váratlanul, de annál tisztábban rajzolódt ki előttem az egykori Utunk-világ. Ezt is betűimádatomnak köszönhetem... vagy tán az oroszlánnak? Merthogy a főiskola befejezése után felhívtott telefonon Katóka titkárnő, mondván: Létay főszerkesztő elvtárs óhajt találkozni velem. Találkoztunk. Közölte: felvesznek a laphoz. Jelzem, olyan időkben került erre sor, amikor kizárólag a Kárpátok bércein túl nyílt tágas tér egyetemi végzősként magyar diáknak sátozni. A hírre tán szemem lett némileg homályosabb, viszont erre a fátyolra olyan húsz esztendő következett, ami lényegében és részleteiben határozta meg az elkövetkezendőket. A mérhetetlen cigarettafüstben kiválóan konzervált szellemi lét gyorsan lebeszélte absztrakt felé kacintó gondolataimról, hiszen a semmitmondás ellenében tüntetett a napi cselekmények súlya, a történet, a dráma, a múlt, valamint az akkori jelen sőre mellett K. Jakab, Mózes, Kenéz, Király, Csiki, Kocsis, Tamás G. és a többiek sodró író-személyiségi példája a magam korosztályából, miként a „nagyválogatott” jelesei is: Szilágyi, Lászlóffy, Szabó Gyuláé, Banneré, Paneké, Szócsé és másoké; nos, hát ez a példátlan gravitációs erő állított akarva-akaratlan saját röppályámra. Azóta, képzőművészként, legyen bármilyen fontos is a forma, tartalom nélkül nem tudom elképzelni a művet. Na persze, olyan tartalom nélkül, amit egykor a mindenható cenzor piszkálódva ázott körbe vörös-kék kihúzó ceruzájával a sárguló papíron.

– Ha már Utunk, Kántor Lajos írja az egyik 1976-os lapszámban, hogy munkáidban jelen van egy „demitizálhatatlan költőanyag”. A múlt e mítoszmentessé nem formálható elemeit sci-fi-be hajló munkáidban is felfedezni vélem. Példának okáért az Örökmozgó vagy a Telihold című olajfestményeidet.

ÁRKOSSY ISTVÁN

1943-ban született Kolozsváron. 1966-ban diplomázott a helyi Képzőművészeti Egyetem grafikai szakán, majd 1967-től húsz esztendőn keresztül a kolozsvári Utunk irodalmi-művészeti hetilap grafikai szerkesztője volt. Az évek során folyamatosan jelentek meg rajzai a hazai lapokban és folyóiratokban; a világ- és a magyar irodalom jeles képviselői számára számos könyvborítót készített, sok kötetet illusztrált. Erdélyi sajtókiadványok arculatát formálta. 1982-ben, szülővárosában megrendezett gyűjteményes kiállítása óta a festészet jelentős szerepet játszik munkásságában. 1987-ben családjával Budapestre költözött. Szabadfoglalkozású művész. Számos képzőművészeket tömörítő szervezetnek, a Magyar Írószövetségnek és a Magyar Művészeti Akadémiának is tagja. Munkásságát több európai országban díjazták jelentős elismerésekkel.

– Csak lebegni vacogva a fekete űrben, mint egy burgonya formájú őskövélet, nem embernek való. Igaz, talán nem lenne rossz annyit élni, mint az a kreatúra, hiszen sanyarú földi-bérletünk szavatossága elképesztően hamar lejár. És eközben zajlik le minden. Valamiféle mítoszteremtő sugalom, ha felüti fejét, jót tesz a koloritnak, meglapulva a látvány mögött, ha devalválja az értelmetlent, ha növeli az optikát, ha értelmesebb teszi az elkövetkező lépéseket. A mágnes ereje is hatásában érvényesül, nem pedig látványában. Ezért jó, mikor egy alkotás rendelkezik olyasféle plusz üzenettel, ami nem pusztán primer képiségeknek adománya, hanem a „mögöttség” rejtekéből fejtheti ki szekundér hatását. Értelmezésben a jó művekben ez van jelen, noha szavakkal alig körülírható. Egyébként a sci-fit nem kedvelem, mivel nem érdekel a jövő, csakis a múlt. Ha a látvány látszólag valamit mégis előre vetít, az csupán a lepergett események valamiféle nyúlánya lehet, vagy annak reflexiója, ahogy fölöttünk éppen áthalad. Az *Örökmozgó* képen a kronométer kvadrátokra osztott skálája előtt pásztázva, az Idő őserije hajtja óramutatóként a Farkas utcai templom égre kihegyezett homlokzatát. De vajon meddig?

– *A könyv és a tipográfiai jelek szerete, a betű mint jel tisztelete gyakorta átsugárzik munkáidon. Félezret is meghaladja az általad tervezett könyvborítók száma. A kiadói szempontok, az írói vélemények mennyire befolyásolták egy-egy munka létrejöttét?*

– A betű: sajátosan értelmezhető rajz. Nálam az írás és rajzolás libikókájának esete áll fenn, mert ha papírt teszek magam elé, döntenem kell: írok-e vagy rajzok? Ez azért történhet így, mert van amit megrajzolni, mást viszont megírni lehet. Páskándi Géza gondolatát idézem: „Van, ami olvasandó, van, ami mondandó, de mind-mind megírandó, mert költészetben szegyen nincsen, akár a születés, akár a halál, oly szegyetelen a líra.” A kiadók nagyurak, de a minőség ennél is többet jelent. A jó munka életképessége túllép az akadályon. Legendás időként emlékezem a Domokos Géza nevével fémjelzett Kriterion-korszakra, amikor Deák Ferivel, Cseh Gusztival követtük éber figyelemmel a hatvanas évek színvonalas magyarországi könyvművészetét, olyan nem titkolt céllal, hogy a szép könyv utáni áhítat nálunk is otthonra leljen. Lett eredmény. Amikor Szilágyi István *Jámbor vadak* című kötetét kiadásra készítette a Kriterion (1971), egy délután Pista lakásán ketten raktuk össze a címlapot kollázstechnikával. Ő fák sziluettjeit vagdosta ki papírlapból, én tologattam ide-oda színes alapon a formákat, aztán Ő tologatott és én vagdostam; szóval pörgött minden, mint *Utunknál* a pénteki lapzártá. A végső változatot két párhuzamossal zártuk le, ezzel is jelezve ki-ki személyes részvételét a közös kreációban. Szilágyi dedikációja utalt majdan erre a délutánra: „István öcsémnek az első koprodukciónak eredményre, szeretettel, Pista bátyád, 1971. október 22.” Maholnap fél évszázada már... de

a borító olyan, mintha tegnap készült volna. És az idézett esettel egyúttal azt is jelzem, miként lehet egy szerzővel „összedolgozni”, már ha van affinitása a teremtés ilyenfajta ízei iránt. Persze, nem minden alkotót izgatott a külsín; „majd a kiadó megoldja” legyintéssel olykor a rendezést a sors kegyeire bízták. Ám léteztek „hűségesekek”, akik visszatértek grafikusukhoz, így terveztem több kötetet Királynak, Lászlóffy Alinak, Páskándinak, Bágyoninak és hadd ne soroljam tovább. Effajta körben hamar összejött több tucat könyvborító. A tevékenységet folytatom Budapesten is, kezdetben a Móránál, Európánál, majd Szilágyi három új kiadású kötetére a Magvetőnél szabtam köntöst. A *Magyar Napló*, a Magyar Írószövetség lapja pedig csaknem munkahelyemmé vált; mintha ma tőlük kapnám vissza az elröppent szerkesztői múltat. Nekik terveztem többek közt az immár tíz esztendeje futó *Antológia* és *Tanulmánykötet* sorozatot, legújabbban a *Rádiusz könyvek* arculatát, ami a szórnyvidéken is élő magyar szerzők meghatározó életműveit gyűjti csokorba. S nemrég – kérésedre –, még a *Helikon* sminkjén is volt alkalmam változtatni. De ha már könyv került szóba: hamarosan napvilágot lát művészeti írsaim esszékötelete, és egy, az életművet átfogó képesalbum, munkáimról megjelent kritikák gyűjteményével.

– *Ha „a gazdag eszköztárban a legfontosabb építőelemet keressük, akkor az a vonal” – írja munkásságod kapcsán Feledy Balázs. A vonal azonban – ezt már te írod – függetlenedhet alkotójától...*

– A vonal minden ábrázolóművészet alfája és ómegája. Az maga a szerkezet; különösen teherbíró, már ha olyan igények szerint van kezelve. Manhattant látványát, noha a beton(üveg) határozza meg, mégis vas-vonalhálózata tartja korbácn. Gyenge rajzzal síkfelületen összeroskad a kép, mert a szín nehezen képes önmaga erejéből talpon maradni. Az agyongyötört vonal viszont könnyen válhat az akarat és szellem zabolázottjává, noha szállhatna szabadon is, mivelhogy igencsak képes repülni. Bevallom, én már hat évtizede a vonalba kapaszkodom. Megbízható.

– *Lászlóffy Aladár vagy Király László költészetében is jelentős vonulat a „régimesterek” megidézése, nálad is így van, Nagymesterek című köteted a példa rá... Mégis ki a Mester a régiek, a közvetlen elődök közül számodra, kik a fontosak az utánad következő nemzedék „mestergyánus” alkotói közül?*

– *A Nagymesterek – Reneszánsz és barokk festőművészek arcképcsarnoka* című esszéekkel párosított ötven darabos képciklus – ami ma a Kogart Művészeti Alapítvány tulajdonában van – négy esztendő következetes munkáját testesítette meg. (2016-ban a kolozsvári Minerva Galériában volt látható.) A képsor megfestése múlt iránti tiszteletből fakadt. A művészi értékek közti kutakodás pedig önmagam képességeinek kontrolljaként is tekinthető, de arra a felismerés-

re is vezetett, hogy nem kerülhetem meg olyan szellemi és klasszikus festőtechnikai folyamatok tanulmányozását, ami évszázadokon keresztül képes volt harmóniát áhító szemléletével sosemvolt érték- és látványteremtésre. Amikor a történelem előtt megnyílt a műteremajtó, az időutazás eufóriája átítatott minden pillanatot, a kéz és szellem pedig újra végigjárta azt a formaút-érrendszert, amit századokkal előbb álmodtak meg. Hogy a régiek közül ki számomra a Mester? Hozzám sokkal inkább az egykori firenzei iskola rajzos szellemisége áll közelebb, mintsem Velenec színimádata. A közvetlen elődök közül pedig a rajz mindenhatósága miatt Paul Klee művészetének megértése és értelmezése volt a leginkább fontos; a maiak közül – hézagoss ismereteim miatt – hiba lenne neveket említenem.

– *„A világ a valaha megfestett legpompázatosabb óriáskörkép! Vászonszeletei között hétköznapjaink csupán szerény, lényegtelen vázlatok” – írod a Világ árnya, világ fénye című esszéket társszerzőjeként. Vannak-e olyan vázlatok műhelyedben, melyek idővel megerősödnek, önálló életre kelnek?*

– A művészi vázlat – fontos kelléke az alkotói gondolkodásnak, de nem mindenható erejű. Tenyérnyi vázlateim csupán felvillanások, emlékeztetnek egy-egy hangulatra, de konkrétan szinte soha nem valóznak meg. Azért nem, mert a belőlük fakadó mű fejlődése során már az önmagát útját járja, és egyre távolabbi rokonságban lesz azzal, ami inspirálta. Ha a képet előzetes elképzelésekhez röghöz kötötte formáljuk, megszenvedti az erőszakot, nem lesz szabad önmaga, hiszen az ecsetet, a ceruzát mi épp csak hogy kézben tartjuk, oda vezetve, ahova ő kívánczik. Ettől lesz életes a rajz, így lesz egyszerre a miénk is meg az önmagáé is. A formafejlődésnek is van önálló akarata.

– *A Farkas utca történelmi levegője fókuszpont a számodra, mostanság egyre gyakrabban látogatsz vissza önálló tárlatokkal is Kolozsvárra, ha minden igaz, őszszel újabb egyéni kiállításod nyílik a kolozsvári Bánffy-palotában...*

– Igen, 2013 óta már negyedik tárlatom nyílik Kolozsváron, a Bánffy-palotában sem ez az első. Április elején lett volna a megnyitó, sajnos a sorscsapás bizonytalanra tette időpontját, bár a képanyag már a Múzeum raktárában toporog, ott várja sorsát, és a katalógus is kész. Anynyit viszont elmondhatok, hogy húsz nagy és tíz közepes méretű festmény kerülne bemutatásra, amelyek gondolati csírája – a következetesség kedvéért – ismét a történelem, szimbolikus jelrendszerrel keresve analógiákat múlt és jelen eseményei közt a történések színpadán. Mindnek van üzenete a mához, Egyiptomból kiindulva a maják letűnt kultúráján és az inkvizíció lángjain át a gépek elsöprő forradalmáig, a digitális kiüresedés aktualitásáig. Persze, a megnyitó még várhat, hiszen ez a tartalom semmit nem veszít érvényéből.

KARÁCSONYI ZSOLT

A bíró könnyei

Regény terén még sose volt akkora csend Szilágyi István körül, mint a *Hollóidő* után: tizenkilenc év, ennyi még a *Kő hull apadó kútba* és az *Agancsbozót* között sem telt el! Persze most azért közben kaptunk két remek válogatást a rövidprózákból, 2009-ben a *Bolygó tüzeket*, tavaly pedig a *Katlanvárost*, mindkettő hiánypótló gyűjtemény régebbi írásokból. S bár különösen az utóbbi, jóllehet, a mással szemben talán csak a frissessége miatt, rendkívül fontosnak és jelentősnek tűnik, azért az olvasóban mégis maradt az éhség: talán mert jó ideje lehetett tudni, hogy készül az újabb nagyepikai vállalkozás. Szokatlan az az alkotói türelem, amellyel Szilágyi István dolgozik – persze csak képzeim lehetnek erről, de úgy képzelem –, szóról szóra, mondatról mondatra halad a munkával, hogy aztán – ami viszont már tudvalévő – még a jó alaposan, többször megrágott írásait is újra meg újra átdolgozza, visszavonja, javítsa és javítsa. Tudható, hogy a türelmes kiadói, illetve szerkesztői, baráti rábeszélés eredménye a két mondott gyűjtemény is – és hogy még a hasonlóan türelmes gyöködés ellenére sincs *Agancsbozót*-újradadás, merthogy, nyilván, javítani is kellene... Az ekkora formátumú írónk közül hasonlóan türelmes karakterként csak Nádas Péter és Bodor Ádám jut eszembe. Ennek egyfelől végletekig megtisztított, eseményszámbe menő megjelenések az eredményei – másfelől meg, ahogy arról a szerzőről megjelent immár két kiváló monográfia, a Mester Béláé és a Márkus Béláé tanúskodik, „elhallgatott”, „titkolt”, valósággal visszavont szövegek. Néha aztán egyik-másik ilyen végül is életre kel, s nekünk, olvasóknak, ilyenkor van aztán szerencsénk...

A *Messze túl a láthatáron* a tizennyolcadik századba, a *kuruc zajdulás* végnapjaiba, s az utána következő évtizedekbe viszi el az olvasót. Főhőse, egyben egyik elbeszélője, Tompay Wajtha Mátyás előbb a dicsőséges fejedelem szekretáriusa, utóbb Típród vármegye rendes bírójája. A két részt az ő személye köti elsősorban össze, de az egymástól eltávolodónak, elkanyargónak látszó cselekményszálak a végére újra összesodortatnak, s egy évtizedeken átívelő tulajdonképpeni nyomozás mozaikjait rakják ki – még hogyha hiányzik is a végére jónéhány cserépdarab, hiszen e nyomozásnak csak a kiindulópontját, majd meg a legvégét látjuk. A regény első részét Tompay Wajtha Mátyás emlékiratai alkotják, a másodikat javarészt kamaradarabokra emlékeztetően kevés szereplőt felvonultató, egyetlen, statikus térben zajló dialógok teszik ki, melyekben a tulajdonképpeni cselekmény és az ezek kapcsán megfogalmazott esszészzerű reflexiók kibontakoznak, s melyeket a bíró emlékiratának újabb részletei vagy azok mellé helyezhető feljegyzései-tépelődései szakítanak csak meg, egészen a legutolsó feje-

zetig, amely ismét mozgalmasabb, többszereplős, sűrűbb szövéssé. Ez a szerkezet váltakozó intenzitású dikciójával egy lassúdad, nagyívú, lustán hömpölygő nagyregény dramaturgiáját teremti meg, melynek középpontjában a bíró rezonóralakja áll. Ha ez egy film lenne, a szerző pedig egy színészóriás, azt mondhatnám, Tompay Wajtha szerepében valósággal lubicokol Szilágyi István – így azonban inkább azt mondom, hogy e figura mondatai, attitűdje, világlátása és világtapasztalata valószínűleg a legteljesebb esszenciáját adja nemcsak a Szilágyi-hősöknek, de egyáltalán mindannak, amit Szilágyi István valaha is írt.

A historizmus a *Kő hull...* utáni legjelentősebb fejlemény a Szilágyi-nagyepikában, noha novella és elbeszélés formájában már azelőtt is jelen volt, a történelmi rekonstrukció pedig mind a hetvenes évek csúcsteljesítményében, mind az *Agancsbozótban* jelentékeny részét képezi a narratívának, még ha nem is olyan kizárólagos érvennyel, mint a *Hollóidőben* és e legújabb munkában. Melyek persze éppen-hogy azon dolgoznak, hogy a történelemről, az igazságról (mind történelmi, mind hétköznapi értelemben) az olvasóban élő képzeteket megingassák, lebontsák s aztán újraépítsék. Hiszen már az előző Szilágyi István-regényben sem csak díszlet volt a történelem, itt meg aztán végképpen nem az. Ennek a történelemnek nincs köze a poétikai tradícióban áthagyományozott romantikus műtfelfogáshoz-szemlélethez, mint ahogy, Szilágyitól nem először, a transzilván történelmi regény nyel is inkább ugyanolyan ironikus-évdő párbeszédet folytat, mint főhőse a két alárendeltjével, Tsomor Fóris jegyzővel és Gorbay Ölyves Józsa szolgabíróval, akiket szeret ugyan, ámde gyanakodik is rájuk. Az igazságkeresés magányát, a szenvedélyes igazságkereső elmagányosodását, a világgal való kényszerű szembehelyezkedését hangsúlyozza a mű – mint ahogy azt is, hogy ennek az igazságkeresésnek nincs ugyan semmi értelme, ám ha valaki természetéből kifolyólag nem tud lemondani róla, akkor úgy sem tud mást mit csinálni, mint hogy ragaszkodjon hozzá, s ne alkudjon meg kevesebbrel. Legfeljebb úgy óvhatja meg magát a világtól, ha nem hangoztatja véleményét: miszerint az *igazság*, mint olyan, nem is létezik.

Ezt persze lényegesen sokrétűbben árnyalja a különben eredetileg jogász végzettségű szerző: olyannyira, hogy talán nem is nagyon engedhetők meg az ilyesfajta karakán summázatok, hiszen az igazságról és a jogról úgy beszél, hogy a fentebbiekkel éppen ellentétes következtetésekre is juthat az olvasó. Az első részben a fejedelem által adott megbízatást végrehajtva követjárásban, majd onnan hazatérve látjuk Tompay Wajthát, aki itt még inkább csak figyelője és elszenvedője az eseményeknek, érteni bár szeretne mindent, végül is keveset ért. A második résznek már az indulásakor is az igazságot látó, ezért a közegéből kiváló, *kimagányosodó* alakként jelenik meg: érti és tudja, hogy mind a nemeseknek, mind a nemteleneknek szükségük van egy olyan intézményre, amelyet jognak és igazság-

nak neveznek, ám azt is tudja, hogy valójában csak egy, e címen futó színjáték kell nekik. Legfeljebb azt nem tudja eldönteni, mikor kártékonyabb e várakozás: ha tud róla, hogy csak színjátékról van szó, vagy akkor, hogyha nem. Tompay Wajtha és alárendeltjei nyomozásokat folytatnak, melyek után a főhős mint a vármegye rendes bírójája, ítéletet hoz. Boszorkányság, babonaság éppúgy kerül eléje, mint igazi gonosztevések. Az előbbieknél eleve lehet tudni, mi a helyzet, az utóbbiaknál meg ki lehet nyomozni – ám az ítélet meghozatalakor mindig szembe kell nézni bizonyos kívánalmakkal: a nép látványosságot akar, a vármegye és a környező vármegyék pedig szigort. Ebben a helyzetben az igazság keveseket érdekel. Az igazságlátót a bizalmatlanság légköre veszi körül, annak a gyanúja, hogy mindenki mindenkit figyel és valakinek jelent.

Szilágyi István első írásaitól kezdve sajátos világszerű térben gondolkodik, melynek, azt hiszem, a jelen könyv a legteljesebb kiírása (túl azon, hogy a *Katlanvárosban* olvasható esszénovellák feltárják ennek hátterét). Jajdon vagy a Messzi-folyó mellé itt egy egész vármegye íródik, Típród, székvárosával, Ólymossal, mely a terjedelmesebb második rész tere, valamint a lép, a „tóság” világa a közeli településekkel, köztük Nyöveddel, a tágabb térséget jelentő Nyérmelléssel, melyek az első rész helyszínei, s melyekhez gondolatban számtalanszor visszater a második rész is – de, hogy pontos legyenek: az első részben is ellátogat már a főhős Ólymosra, ahonnan származik, illetve a követjárás okán a legelőbb is igen messze járunk e vidéktől, talán hogy később annál hangsúlyosabb lehessen e kistérség zárt világszerűsége. Azt hiszem, ahogyan az itt is többször említett Jajdon „megfejtése” sem volt sosem titok a Szilágyi-olvasók előtt, úgy igazából most sem az a lényeg, felfedezzük-e az eredetieket, hiszen nem olyan bonyolult a rejtvény megoldása. Ahogyan Jajdon mellett ott volt a Meszes – a kitalált név mellett a valóságos –, úgy Ólymos mellett is ott van a Magura: Szilágysomlyó volna a minta, s az a Kraszna vármegye, amelynek székvárosa volt, s amely az 1876-os közigazgatási rendezéskor Szilágy vármegye része lett – így aztán az is helyre kerülhet, hogy az Ady-féle *hepehupá*kat (igaz, *vénség* nélkül) miért e megye kapja a regényben (151.). A lép a tizenkilencedik század végén lecsapolt Ecse-di-lápot idézi, amelynek világformáló hatása ugyan már csak a szatmári térség hagyományaiban van jelen (az irodalomban pedig Jókainál, Móricznál, Adynál, Makkai Sándornál például), itt egy igen teljes körű rekonstrukciójára tesz kísérletet Szilágyi István. Ha már fentebb egy félmondat erejéig volt merszem beleszólni a transzilvanizmust töprengéseimbe: természetesen sem az egykori Kraszna megye, sem az Ecse-di-láp nem tartozott a történelmi Erdélyhez, Tompay Wajtha többször hangsúlyozza is a „párciumiságot” – ami viszont ilyen kimondott-kihangsúlyozott formában nem túl gyakori irodalmunkban.

Genius loci

Magából a világteremtés hasonló módozataiból talán még erőltetett lenne a Faulkner-párhuzammal való előhozakodás, ám Yoknapawtpa megye megalkotóját a narratív megoldások okán is említeni kell. Ahogyan a *Hollóidő* második részében egy sajátos kollektív elbeszélő teremtődött meg az első rész heterodiegetikus narrátora után, itt is cifra, de még az előzőnél is összetettebb a kép. Tompay Wajtha a teljes első rész elbeszélője – lévén ez a rész, ahogy címe is mondja, *emlékirat* –, és bár ugyanígy az ő narrálásában indul az *Amerre a világ* címet viselő második rész is, ebből a szerepköréből időnként hátrálép. Ahogy fentebb utaltam rá, ugyan itt is folytatódhatnak emlékezései – csak ezúttal már nem reflektáltak –, a rész nagyja azonban néhány szereplő párbeszédéből áll. Ezek során a narrátori pozíció mint olyan szinte teljes egészében kiiktatódik, nincs külső közvetítettség, esetleg helyenként minimálisra korlátozódik. Van viszont egy sajátos polifón szerkezet: a szereplők egymásnak adva a szót, mesélik el az eseményeket, melyeket magukat is kisebb nyomozómunka eredményeképp lehet így rekonstruálni: a beszélgetések évődöek, egymásra licitálóak, egymást kiegészítők, megcáfolóak, továbbgondolók, „átírók” – eleve kétségessé téve, hogy létezik a világ akármely csekély eseményének is bár egyetlen kizárólagos értelmezése. Ilyen-

formán a második részben részleges elbeszélővé lépnek elő többek is, gyakorlatilag mindenki, aki szerepel benne (nincsenek sokan), legfőképpen a kancellárius, Tsomor, és a szolgabíró, Görbey Ölyves. A regény nyelve archaizáló, ízes fordulatokkal teli: a ma már leginkább csak szatmárinak nevezett í-ző, diftongizáló partiumi nyelvet ugyan meg-megzengeti, de a részleges rekonstrukció mellett sokkal nagyobb hangsúlyt helyez a beszélők egyénítésére: a Wajtha melletti két lényeges alak nemcsak szemléleti perspektívát képvisel a regényben, hanem nyelvi karakterük is egyénített.

Akaratlanul adódnak a további párhuzamok és hasonlítások az életművön belülre és kívülre: ahogyan a *Hollóidő* emlékezetes kísérteties víziója, a koponyákból emelt hegy, a regény végén kap helyet, itt a vizionárius kísértetiesség inkább az első, a tóság, vagyis a láp környékén játszódó részére jellemző – illetve majd a második rész *A láp* c. fejezetére. A láp, amely elnyeli a világot, ugyanakkor sajátos módon meg is óvja azt egészen hátrorzongató elpusztítva-dédelgetésében: a regény metaforahálójának középpontjában áll, Tompay Wajtha történelmi és magán igazságkeresésének eredete is felszín alatt megőrzött titkaihoz kötődik, s hozzá is tér vissza. A látomásos szürreáliát a második részben viszont az *Agancsbozótra* jellemző zárt térélmény

váltja a közvetlen cselekményrétegben (bár a mondott regényben e szűk tér is szürreális), de hogy metaforikusság nélkül ezután se maradjunk, a láp mellé itt belép a képbe a *Nagyidejű*, akivel Tompay Wajtha, ahogy a többieknek sugallja a maga kétértelmű stílusában, meg-megvitatja a dolgait. Bár egy külön fejezet is szentelődik neki, melyben olyasmiket olvashatunk róla, hogy *olyan ő, mint ki látja az időt* (462.) – szemben a láppal, melyről meg azt írja főhősünk, hogy „ott valahogy nem éreztem az időt” (468.) –, a Szilágyi-olvasók mindjárt tudják, honnan ismerős: nevében talán a *Velünk Rendelkező Szándék* vagy a *Játékmester* is beugorhat az *Agancsbozótból*, mégis inkább közelebb állhat a *Rögtönítélőhöz* (*Kibic, az árva ember*) – de hogy kerekre zárjak minden kört, olyan is ő, mint a *Kő hull...* emlékezetes faliképeről ezúttal tényleg „lelépő” fejedelem.

Abban a sajátos mozaikban, melyet az új magyar történelmi regény teremt meg, a *Messze túl...* eleje Márton László *Testvériség*-trilógiájának zárta után kezdődik, a vége felé pedig érintkezik Darvasi László *Taligásával* – el is hangoznak a szegedi boszorkánypörökre való utalások. Nyelvben, szemléletmódjában, történelemértelmezésében azonban csak annyiban említhető együtt a mondott regényekkel, hogy mint azok, ez is egyedülálló. Ami a történelem illúziótlan szemléletét és radikális kritikáját illeti, a még mindig felfedezetlen *A Sátán labdája*, Szabó Gyula regényciklusa említhető valamelyest egyvételével.

A *Messze túl a láthatáron* maga is valóságos „történelmi előzményekre” tekint vissza. Hiszen idestova kerek negyven éve, hogy a történet főbb szereplői megjelentek egy remekbe szabott nagyelbeszélésben vagy kisregényben, amelyről tudható volt, hogy „kezdeni akar még valamit vele” az író, s ezért a tőle szinte „megszokott” visszavont állapotában élt tovább – mindmáig. Annyira szerves előzménye *A hóhér könnyei* – mely előbb az 1980-as *Utunk Évkönyvben* jelent meg, utóbb az *Alföld* 1982-es évfolyamában, több részben –, hogy mikor a felkérést ezen írásra a szerkesztőségtől megkaptam, még a végleges regény címének is ez tűnt. Hogy aztán meglepődve lássam, az évtizedek óta „cipelt” cím alól végül is kibújít a szöveg. Nb. teljesen meg lehet érteni, miért is. A regény „szétírja” előzményelbeszélését, annak részletei több fejezetben megtalálhatók, legnagyobb része az utolsóban, de egészen másféle kontextusba helyeződve és más végkifejlettel. Vagyis jelentősen átalakult az alapszöveg, mire regény lett belőle. Bevallom, Ólymos és Típród „megfejtését” is ez a szöveg adta, hiszen abban „eredeti” formájában szerepel mindkettő.

Szilágyi István éveken át azt mondta, ha arról kérdezték, most épp min dolgozik, hogy *ti még talán meglátjátok, én nem biztos* – szerencsére mind megláttuk, mindannyian látjuk. És nem csak ezért van okunk ünnepelni, a *Messze túl a láthatáron* megjelenése az egyik, ha nem a legnagyobb esemény kortárs irodalmunkban idén, Helikonon innen is, túl is!

„borongós helyben tapodás”

Szilágyi István a tőle megszokottól is hosszabb időn át íródi művére vonatkozó kérdéseket mindig egy kacifántos mondatlal hátrította el: „Lehet, hogy megéritek, hogy ez a regény befejeződjék, de én nem”. Most, hogy itt van végre a *Messze túl a láthatáron*, megfosztotta magát a kétélű választól, megajándékozott viszont egy, az életműbe szervesen illeszkedő alkotással. Az új regénynek a korábbiak mindegyikével való belső, szoros kapcsolata az elbeszélés „objektuma”, a történet, illetve „szubjektuma”, a hős hasonlóságán alapszik. Futólag sorra véve: az *Üllő, dobszó, harang* történetmondása, az események krónikája a második világháború végnapjait és a remélt béke kezdetét eleveníti fel, történelmi, társadalomszemléleti váltás helyzetét, középpontban egy hely- és rendváltó, városi környezetét isten háta mögötti falura önként fölcserélő tanítónóvel, Gencsi Annával. A *Kő hull apadó kútba* elbeszélőjének értelmezése szerint a huszadik század elején élő főszereplő, Szendy Ilka egy idejét múlt, „fölbomlott” életforma képviselője, akire „új jelenek, más rendet kicsikaró más idők” várnának, ha volna ereje egy másféle életkeret, létezés kialakításához, ha rendtartóból rendhagyóvá formálódva nem bomlasztaná fel a saját személyiségét is. Az *Agancsbozót* szatirikus-groteszk fantáziavilága sziklahámos „lombikkörnyezetébe” Deres aztán zuhant, hogy megelégtelve munkája „uniformizált állapotra” való redukálását, életvitelének változtatásán töprengett. A regény egyik mottója szerint: „Néha ránk fonnyad az idő, máskor illékonyvá válik, s megfoghatatlanul szökik. [...] Bizonyosságkeresés küszöblétben – avagy hangolunk a hallgatáshoz?” A *Hollóidő* „ördögös praktikájú”, ígézni, szemmel verni, a mások gondolataiban olvasni tudó deákja, Tentás ebbéli kivételes képességei révén egyrészt az események fő formálója, másrészt gazdája és iskolamestere, valamint egyházi méltóságok vitáinak emlékezetből történő lejegyzőként szemléltetője a Mohácsot követő „török világnak” s „a keresztény világot szétmorzsoló újhites törekedés”, a reformáció „magunkemészítő széthúzást” okozó társadalmi következményeinek.

A *Messze túl a láthatáron* mind a történetek, mind a főalak tekintetében, noha egy „nagyyszerű kisregény”, A *hóhér könyvei* a közvetlen előzménye, a *Hollóidő* mutatja a legszorosabb rokonságot. Itt is a „dúlásos évek”, „az ország dolgában való fölindulás”, a háborúskodás tölti ki a cselekményidő jó részét, előbb jelenbeli, aztán múltbeli eseménysorként idézve a Rákóczi-szabadságharc, vagy ahogy a regény alakjai emlegetik, a „kuruc zajdulás” idejét, továbbá a szatmári békét követő évtizedeket. A két idősíkot Tompay Wajtha Mátyás személye kapcsolja egymáshoz, ennek megfelelően a regény két, műfajilag is elkülönülő részre tagolódik.

Az elsőben, teljes nevét fel nem fedve, ő annak az *Emlékiratnak* a szerzője, amelyet mint legfőbb szekretárius a fejedelem „tétova” javaslatára „valami időtöltő délutánok” elfoglaltságaként kezd jegyezgetni. Maga is úgy tartja, igazi feladataihoz, korábbi küldetéseire képest pótcselekvés, ha mindazt, amit már látott, megélt, „újra kérődzöm”, miközben a fejedelem „a jövő teendőivel kínálni nemigen” akarja. Ő, akivel öt-hat esztendő szolgálatára során vezére fél Európát körbe járatta, ő, aki otthonosan mozgott a főurak között, legyenek ezek magyarok vagy lengyelek, az utóbbiak királya, Szaniszló a hintáját küldte el, a svéd király, XII. Károly pedig az udvarában fogadta, tárgyalt Nagy Péter cárral, aztán Frigyes porosz királlyal is – a legutolsó küldetése célját, 1709 októberéig végén Benderbe való utazásának okát azonban később sem értette. Mindjárt az útra indító szavak különösek voltak: „most majd szét fog nézni Keleten is”, ám hogy mi végre ment, „jószerivel annak tova itt kellett volna kiderülnie”. Semmi hír azonban otthonról, semmi üzenet, ezért is ötven nap után önhatalmúlag hazaindul, hogy itthon Rákóczi – kivételesen ekképp jegyzi fel a nevét – úgy tekintsen rá, mint akinek az érkezése „valahol messze történe”, azaz „váratlanul érte volna”, hogy előkerült. Ezt követően tanácsolja, más feladatot nem találván, hogy jegyezze föl, mert „akár tanúságul is szolgálhat”, amit Benderben tapasztalt, és egyáltalán mindazt, amire az „utóbbi időből” emlékszik. Így jön el, igen hamar, a „borongós helyben tapodás” ideje, a feleslegesség érzésének elhárítási kísérlete a sanyargató emlékezéssel – az egymás közelségében töltött éveken, „heteken, havakon” végigbotorkálva. Az elejére gondolva, amikor a császár kegyeinek keresését követően átpártolt a kurucokhoz, mert bízott s hitt abban, hogy olyan magyar világ van születőben, mely „lelket, szellemet” készülni építeni, „ember teremtette” új létezés. A végén, még a békekötés előtt, amikor a fejedelem maradék hadaival harc helyett bolyongott, olyan falvakat keresve, amelyeket a pestis még nem ért el, már „több tárgyilagosságra” készítette magát, „más látásmódot” követve mintegy számadást készítve arról, ami „előttem hanyatlott alá”. Minden hitelességre törő memoáríró lélektani és ismeretelméleti aggodalmától gyötört: „amit magunk elé terítünk, egyszer már megéltük: most majd újjá alakítanánk?”

A nagyjából harminchat évvel későbbi, mindössze néhány nap alatt lejátszódó cselekményidőben kiderül az emlékirat szerzőjének – aki ekkor is fel-feljegyezget ezt-azt, főleg a morfondírozásait – a teljes neve és a kuruczajdulás vége óta betöltött „új” hivatása, foglalkozása: Tompay Wajtha Mátyás a fejedelem belső titkárából Tipród vármegye székhelye, Ólymos városa főbírája lett. E néhány nap azon-

ban – az öt fölkereső vármegyei megbízott mondja – a „haladéké”, egyrészt annak az izgalmával, hogy „nagy méltóságú gazdái milyen sorsot szántak neki”, másrészt annak a lehetőségnek a megteremtésé, hogy eme nagyságoknak, főleg – ez az első fejezet címe – a „nagyot akaró kisváros” urainak a szándékai, álmai, „elvárásai” szerint cselekedjék. Elsősorban is tegyen meg mindent, hogy Ólymos híre, neve növekedjék, ám amikor „kapatos vagy inkább elkőricált elmével” kitalálja, hogy a határban a lápon „bujkáló féle” „nádi pajkosok” tanyáznak, még tovább nő az elégedetlenség vele szemben, noha a jónéppel együtt többen beveszik e „képtelen maszlagot”. Ismét bizonytalan a jövője, akár csak végül a fejedelem mellett volt, ám a feladatok dolgában ellenkező a helyzete: elvárják tőle, hogy mint régen, úgy teljesítsen, mert keveslik a vármegyeház környékén a „halálhörgést, jajveszékelést”, keveslik, hogy az utóbbi tíz évben legfeljebb négy-öt boszorkányféle akadt az „életvesztésre marasztaltak” között. Kiviláglik, hogy minden áron boszorkányt akarnak látni a magisztrátus ítélőszéke előtt, mintha „boszorkányfogásban” versenyeznének más városokkal és megyékkel. A főbíró tudomására jut: az alispán traktátusa azt is felveti, hogy Tipródban ritkán kerülnek törvény elé „rontó-megeresztő méregkeverők”, bezzeg Biharban és Szatmárban nincs hiány belőlük. Tompay felismerése, hogy el kellene fogadnia: „boszorkány meg gyújtogató, lótolvaj vagy más haramia nemcsak akkor van, amikor erre téved és befogatik”, hanem „mindenkor, bárhányszor, ha erre szükség mutatkozik. Boszorkányból ugyancsak annyi, amennyi belőlük megkívántatik”. Előbb az istenkáromlóval példalózott: a szolgabírónak akkor is elébe kell állítania, ha „azt éppen sehol sem találsz, vagy gyújtogatót kell behoznod [...], ha ott a falun közben özönvíz van” is. Pereknek s „tör-

vénylátásoknak” efféle eleve eltervelt módja – azaz a századokkal későbbi diktatúrákat idéző koncepciója – ellen tiltakozik a főbíró (szemére is hányják), amikor hosszabban eltöpreng némely elébe állított nyomorult sorsán, mint amennyit az instanciázásukkal, azaz faggatásukkal, vallatásukkal eltölt. Úgy véli, előljárói azért fenekednek ellene, mert ő csupán kicsapatta a városból azt a boszorkánysággal, szerelemszerző meg legénybolondító praktikákkal vádolt fehérsépet, Rekettye Pilát, akit aztán Nagykárolyban elfogtak, hóhérekre adtak s kivégeztek. Azóta „némelyek” úgy bánnak itt vele, mint „valami nagybőjti kegyosztóval”, ám közvetlenül sem a város, sem a megye urai nem nyilatkoznak meg az ügyében. Elégedetlenségük s egyben szándékaik közvetítői az ő legbizalmasabb munkatársai: Gorbay Ölyves Józsa szolgabíró és Tsomor Főris jegyző – az a gyanúja támad, hogy voltaképpen besúgók, spionok, saját szavával, „szaglások” ők. Főleg a kancellista, aki folyton régvolt perek főliáit silabizálja, mintha terhelő döntéseket akarnának előásatni vele, hogy végül összevethessék a Rekettye Pilát sújtó ítéletet azokkal a „szentenciázásokkal”, amelyekkel egykor a „boszorkánysággal vádolt nyavalyásokat” illette. Előbb azonban az üres órákban, ha Tsomorék serkentik, „holmi boszorkány stúdiomot” lehet tartani, meg lehet hányni-vetni, ami a főliákra írva vagyon, fél lehet frissíteni az emlékezetet, mindenekelőtt az övét, most a szó szoros értelmében elé lehet teríteni, amit már megélt – mint évtizedekkel előtte, ismét számadásra készítve. Azzal a lényegi különbséggel, hogy nem kell egymagában töprengeni a papirusz felett, hanem megoszthatja a tapasztalatait, foszló élményeit, s ők (bár olykor, mint Tsomor esetében, sokallja a „tudálékos tolakvásukat”) akár órákig készek a hallgatásra meg a vitára is. A párbeszédre – a *Messze túl a láthatáron* második része (*Amerre a világ*) az emlékirat műfaját a dialogikus regényére váltja.

A két részt a főbíró személyével, sorsával összefüggésben még egy, az előadás módját tekintve is igen fontos epikai elem kapcsolja össze: egy titokmotívum. Az emlékirat szerzője feleségének, Orsolyának a titka ez: az asszonyé, akit a fejedelem szolgálataból annyi év után végre haza, Nyövedre látogatva nem talál otthon, mert az egy „kemény kiállású katonaféle ember” sürgető szavára, „miatyánknyi idő múltán” azonnal előállította a szánjukat, s az igen szép és drágábbik ruhafélékből ládányit magával víve az ismeretlen lovassal útnak eredt a befagyott láp irányába. Ki lehetett ez a „roggyant süvegű, köpönyeges” férfi, akiben megbízott, s aki úgy tudta utánozni férje kézírását, hogy elhitette vele, a levéllel ő hívta magához? Vagy megelégtelt volna Orsolya a gyarlóságait, hogy jóformán azt sem tudja, melyik gyermekük – fiuk, két lányuk – mikor született? Távollétében szökni, menekülni próbált? Megszöktette a „bajszos, szálás” lovas? „Itt hagyta volna Isten számában a gyermekeket, a kúriát?” – a kurucos küzdelmek krónikájába így szövődnek bele a magánélet számai, a harci híradások-

Szellemjárás (részlet)

ba egy, a családjához – a nejen kívül a szüleihez is – különös módon kapcsolódó karakter vívódásai, szorongásai. Ezeknek sosincs végük: elfojtódnak, belülről örlik, „elmém mind bomlottabban hordja össze azt, amihez közöm lehet” – jellemzi önmagát s egyben elbeszélői helyzetét, állapotát, stílusát. Azt a zaklatottságot és zavarodottságot, hogy felesége keresése, majd a holttest meglelése s a jég alól történt felszínre hozása után sem szűnik meg a fejedelem alkalmi feladatát teljesíteni. „Amint feltűnt előttem a megvagdaltó, félre raktam minden irományt, mert közben mindez tova jóval később az időben, túl vízen, lápon leírva megörzödött, s így én ezt félretehettém emlékeimből sokat látott-szenvedett irományaim közé” – a kizökkent idő jelzése lehet ez. Vagy még inkább, ahogy véli, azé az „elmúlt időé”, amely „olykor egybe mosódik, máskor belém harap”, s olyankor „félre rakok minden írhatót”, és minden engem apasztó megfigyelést”.

Az igeidők keveredése megrendültséget fejez ki, a meghasonlott lélek gyászának fájdalmát. „Az egészben a legszörnyűbb a hallgatás volt, hogy ő már nem tudhatta meg soha, mit érhetne meg nekem” – búcsúzik a titkát sírba vivő asszonyától, akinek a hiányát metafizikai távlatúvá növesztve kérdezi: „Lehet elhalt szerelem a halál után?” A titokra, hogy Orsolya miért tartott azon hamarjában a lovassal, s hogy neki mi volt a célja, szándéka, később sem derül fény, akkor sem, amikor a Rekettye Pila-ügy lényegtelennek tetező mellékszálát bolygatva a „hihetetlen véletleneknek” köszönhetően megvilágosodik az immár agg főbíró előtt, hogy ki lehetett, ki volt a „tettes”, a nejét elrabló. Az azonban ekkor már fel sem merül,

hogy a rablással őt akarták volna tússzá tenni, s „valami gyalázatra” kényszeríteni, még hozzá olyan valakik, akik „otthonosan forgolódtak a fejedelem közelében is”. A gyászmunka mintha véget érne az *Emlékirat*ot záró, a *Gályarabok énekéből* vett mondatokkal – a tragédiáról nem beszél többé, sem a vele egy háztartásban élő édesanyjával, akivel nem évek, de évtizedek telnek el úgy, hogy hosszabban szót váltanának, sem a ritkán látott gyermekeivel, akik közül a fia már a koporsó közelében félt, nehogy a gyászukból, keservükből „holmi oktalan mendemonda-alkalom váljék”. Volt azonban valami, ami folyton emlékeztette: a lép. A nádi pajkosok rémmeséje mintha tudatalatti mélységekből tört volna föl, s inkább nyugtalanítja a másokkal megoszthatatlan gondolat is, hogy ha néha eszébe jut a lépvilág, olyankor „mintha magasból néznék le a villódzó messzeségre”. Ez a vilódzás, az emlékeknek ez a fel-felragyogása kiszámíthatatlan – nem panaszolja, csak mondja az őt talán közömbösnek tartó Gorbaynak, hogy az „a halat s vadat dajkáló, gyilkoló nádas meg zsombékos, rejtezkedve titkot termő és rejtő világ akkor is a nyomomban jár, ha közben szekérszám esztendő múlik el úgy az életemből, hogy felé sem fordítom a fejem. Miközben onnan nekem az a világ hívatlan, kéretlen mindegyre üzen”. S így érkezik el, az üzenetekkel addig, hogy a tő mélyéről kiszabadult feleségét évtizedek múltán „magasba emelte az emlékezet”. Ahelyett, hogy mendemonda szólna róla, legenda övezi. Belső monológoknak, de párbeszéd-kísérletnek is felfogható, amit ritka büszkén és ritka emelkedettséggel mint egy kései szerelmi vallomást ad elő. „Újabbán, ahogy mondják, nem a kincset őrző sárkányok ejtik ámulatba a népeket, hanem egy magasán repülő szekér, mások szerint egy csillogó talpú szán, amely olykor fölszikrázik, csillagot szór, elébe fogva fényes sárga pejlő, gyönyörű asszony tartja a gyeplőt, néha úgy látni, majdhogynem fönn az ég alján fut körbe a fogat, de körbe ám ott kereng a nagy égi mezőn egyvégteben. Szép, ragyog az arca. A hárszpendőt a válláról a szép nem tépi le. Azt mondják, akik látták, örökké ugyanazon körben kereng a vizek felett” (*A lép*).

Emlékezés helyett emlékéllítés ez, a regény második, különböző babonás-boszorkányos történeteket (A *vér*, *Kocsisok története*), gyilkossági eseteket (A *gyilkos istállószolga*) fejezeteként dialógusokban elemző-elbeszélő rész különben a kuruczajdulást is alig-alig hozza szóba. Ha néha mégis, akkor akár finoman incselkedve: a főbíró úr megszolgált a (szatmári) békekötéssel a vagyonát, a több vármegyére kiterjedő birtokát, amelyen a fia gazdálkodik. Egyetlen egy szereplő által sem használt fogalommal élve: a szabadságharcnak ez az alulról, a „nép” szemszögéből való szemlélése már otthon, a nyövedi portán s falusi „előkelőségek”, a bíró, a tiszteletes körében elkezdődik. Igazából azonban akkor, amikor felesége feltételezett nyomába eredve Mátyás az Ólymoson élő özvegy édesanyjához kopogtat be.

>>>>> folytatás a 8. oldalon

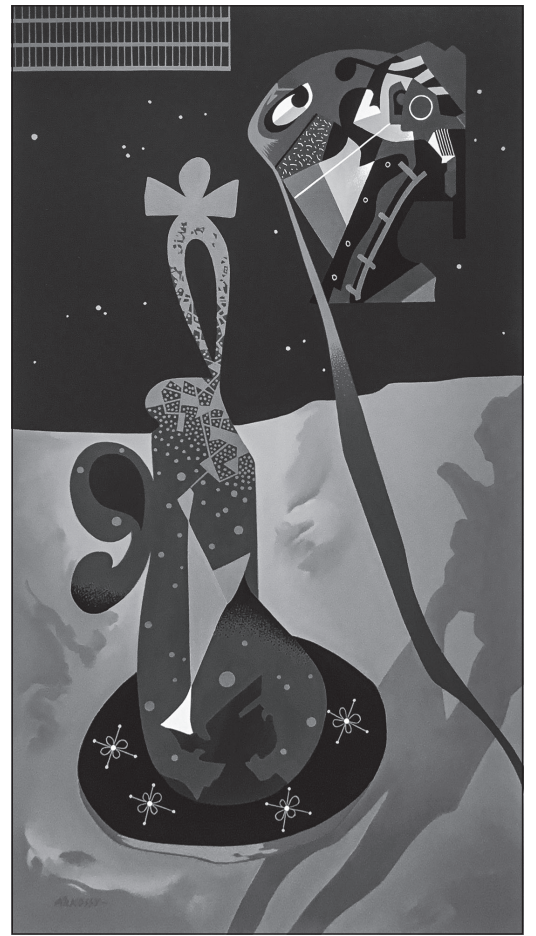
Kettejük szócsatája, szellemes és ízes, karakterükről s kapcsolatukról árulkodó pergő párbeszéde a regény kiemelkedő jelenete. Így kezdődik: „– Hát te mi a nyavalyát keresel itt? – fogadott ekképp anyám. – Én... a feleségemet... keresem. – Mért, megszökött? – Ez jól kezdődik, ez az anyámféle faggatózás”. S aztán rideg szemrehányásokkal folytatódik: évszámra felé se nézett az asszonyának; azt sem tudja, hogy halt meg az apja, s hol van eltemetve. Velük se törődött, pedig egyszer biztosan, de lehet, többször is megfordult a fejedelemmel tartva Ólymoson. Felemlíti, mintha nem tudná, mit keresett a fia korábban Nógrádban, Gács várában – „hát persze, az apósodék!” –, s fel, hogy miután „elkezdődött a haddelhadd”, a kurucok is „pusztították” a várost, „jó ideig azt se lehetett tudni, kicsoda ki torkának esik neki. Néha már azt hittük, ezek előre összebeszéltek, hogy a dúlásban nem zavarják egymást, úgy váltogatta egyik a másikat”. Szóba hozza aztán a németek megsarcolta Jajdont, hogy az náluk is többet szenvedett – az elbeszélői mód jellegzetessége itt is és másutt is a kitalált, fikciós hely –, illetve személynevek keverése a valóságosan létezettekkel, az „egy valahol”, „egyvalaki” konkrétságáé a „bárhon”, „bárki” elvontságával. A következetesség a memoáré: az országgyűlések megjelölése (Huszt, Ónod, Sárospatak) csak úgy konkrét, mint a nevezetesebb csatáké (az Erdélyt elvesztő zsidói; a „keserves élményű” trencsényi) vagy a hadvezéreké (Esze Tamástól Bercsényin, Károlyi Sándoron át Heisterig vagy Rabutinig). Az emlékirás pontosságától eltekintő, a saját hányattatásait jelenetekbe állító narrátor a névadásokkal sem ragaszkodik a valószerűség megteremtéséhez – Szilágy megye Tipródnak, Szilágyosomlyó Ólymosnak neveztetik, miközben Bihar vagy Szatmár vármegye annak, ami.

A reprezentációs, valóságképviselői leíró és megjelenítő nyelvi szerep nem különül el a fikcióteremtőtől, a képzelet aktusait „képviselőtől” – s az egybejátszatás jelentésgazdagító és feszültségetremtő erejű. Elég arra a műben jelöletlen szövegekőzi – intertextuális – jelenségre, tényre utalni, ami a regény mindkét részének cselekményszervezését is befolyásolja. Az *Emlékirat* „szerzője” esetében több tényező, életrajzi adalék utal Ráday Pálra (1677–1733), II. Rákóczi Ferenc kancellárjára, akinek posztumusz könyve 1841-ből a *Benderben menő Utazásomnak Diáriuma*, s aki Nógrádból, Gács várából jutott el, pálfordulással, a fejedelemhez. A második rész Rekettye Pilája lehetne a szokatlan, meghökkenetően furcsa nevekhez vonzó író leleménye, egy a Jókusok, Vargyúk, Torsák, Sütkek, Csetekék és Csikorok, Fürjész Kisók, Birta Bernátok és Zarkó Demék közül. A Tompay főbíró által szabadon engedett nő azonban nem kitalált, hanem valóságos személy (volt): Varga Annával együtt 1745-ben a nagykarolyi boszorkányper vádlottjaként elítélte-tett és megégettett a saját, valamint a tizennyolc tanú vallomása következtében. (Érdekesség, példa a halhatatlanságra:

szülőfalujában, Császlón állítólag mind a mai napig azzal ijesztgetik a rossz gyerekeket, hogy elviszi őket Rekettye Pila.)

Valószínűnek és feltételezettnek, kitalálnak az egymásba „csúsztatása”, egyenrangúvá tétele hozza magával, hogy az *Amerre a világ* fejezeteiben szinte kizárólag csak a belső történéseknek van epikai idejük. Azoknak, amelyek a mindig párt alkotó, egymással hármásban elvélve sem beszélő triász – Tompay Wajtha, Gorbay és Tsomor – tagjai „lelkében” s még inkább tudatában lejátszódnak. Az idő mintha megállt volna körülöttük, világuk nem a külső történések, „zajdulások” világa, hanem az egymásba kölcsönösen kapaszkodó tudatoké, a másik gondolata, eszméje, hite elfogadásáé vagy elutasításáé, dialogikus viszonyban történő értelmezésé. Éppúgy, mint a Bahytin jellemezte Dosztojevszkij dialogikus regényeiben.

E jellemzést követve felismerhetők lesznek Szilágyi István alkotása (főként a második rész) azon jellegzetességei, amelyek e regény válfaja kialakulásában meghatározó szerepet játszó két műfajhoz, a szókratészi (vagy platóni) dialógushoz, valamint a menipposzi szatírához kötődnek. Az előbbivel összefüggésben különös nyomaték esik a népi-karneváli szemléletet is kifejező megszólalás módjára, stílusára, arra a tájelemeket, régies-archaikus fordulatokat, mondásokat hordozó beszédre, az alpáriságnak és a poétikuságnak ama keverésére, amely a szerző más műveit is egyedivé emeli. Még nem ide tartoznak a sűrűn használt jurátusi kifejezések – a deutrumtól a levatáig, a deliberátumtól a consiliáriusig, a törvénylátástól a törvényfára való fellógatásig –, a bírói hivatás alapszavai, s nehéz lenne eldönteni, használatuk mennyire korhoz kötött. Ez szintén felmerül az avas szövegnek tartott „keveredtél-e testilegképpen elegyedés vétkébe” biedermeieres formula esetében, továbbá a hóhér megnevezését tekintve is, hogy mikortól s meddig hívták „szabad mesternek”, s a havi vérzés, a menstruáció elmaradásának jelzésére a „megállott rajta a boldog asszony árja, a hószám”. Meddig lehetett érvényben az istenkáromlók balga ritmusa, az „Istent káromoltam, papnak meg nem gyóntam, szavam szánom, bánom, hogy kijött a számon”. A bűnügyi történet kulcsszava, a „zsápsás gec” jelentésének megfejtése nyomozati cselekménnyel ér fel. A stíluslélnkítő fordulatok tán időt állóbbak: kottyant agyú; pócsi képpel tárta elé; megparáznította, meghasasította; baszarintani, szivályosabbra itta az agyát, borissza vagy borinna atyafi; azt a mindentudó sárgarigóját; szorítani kezd a kapcátok; annyit se mondott, félkalap. A „fogadatlan prókátornak ajtó mögött a helye, vagy cifrábban, ebszar a fizetése” hétköznapias trágársága mellett az „elmemotollám hogyan csévéli a fonalat” vagy az „agyon kelesztett törtériát dagasztani” a szemléletesség példái. A főbírónak nemcsak a beszéd-, de a magatartásmódjára is rávallanak: a mind a jegyző, mind a szolgabíró emlegette olykor bakafántos, csúfondáros, olykor inkvizíciós kedvére, „abszurd elmefacsarása-

Idegen bolygó

ira”, önmagával szemben is „keservesen kegyetlen” viselkedésére.

S arra a menipposzi szatíra sajátosságait őrző látásmódra, komolynak és nevetségesnek arra az összekapcsolására, amikor könnyedén másítja meg, vonja vissza véleményét, becsapva, bosszantva ezzel a társát, élve – a nyelvészeti kifejezés szerint – a „kibúvót rejtő szó” lehetőségével. Nemcsak Tsomorékhoz, hanem önmagához való viszonyában is meghatározó szerepet játszik aztán a „másikra tekintő szó” használatának az a formája, ahol a szót és az ellenszót is saját maga ejti ki, mintegy önmagával replikázva, önmagát győzködve. Így teremtődik meg a dosztojevszkiji „hasonmás” mintájára emlékeztetően, a személyiség megkettőződését érzékeltetően a Nagyidejű figurája, aki tanácsadója s bírálója, sőt, ahogy egy helyütt állítja, a bor mellett a legjobb barátja is. Nem utolsósorban: bizonyosan a lelkiismerete is. Állandó ébren tartója annak a kétségnek, hogy főbírói ítéletei némelyikét nem az „Isten és ember ellenében” hozta-e, nem tévedett-e, s kíváncsi lett-e már arra, „amiből azért jócskán” osztogatott, a halálra. Töprengései során szinte önvádként fogalmazza meg, hogy a „bűn fel nem ismerése bűn”, s hogy a „törvénytevés gondját” nem oszthatja meg senkivel. Amit tehetett – ismeri el „boszorkány-stúdiumának”, tanodájának két hallgatója is – megtett, tudóst megszegyenítő alapossággal és szorgalmatossággal gyűjtötte össze a babonákról, hiedelmekről szóló ismereteket, mint akit egyaránt vonz a néprajzos s a történelész szakma is. A jog tudományában való járatossága lehet magától értetődő, miként az is, hogy a *Tripartitumra* mint nagybe-

csú alkotásra, Werbóczy örökké használható „szokásgyűjteményére” tekint – ráadásul ez (ő) a munkára vezérlő kalauza is, „magaviseletében” mintegy életelvként, erkölcsi tanításként-figyelmeztetésként mindegyre az vezette, amit idéz tőle: „Az emberi ítélest pedig négyféle dolog szokta felforgatni. A félelem, amikor valakinek a hatalmától tartva a valót megmondani nem merjük. A nyereségvágy, amikor valakinek a lelkét ajándékkal vesztegetjük meg. A gyűlölség, amikor ellenfelünknek ellenére törünk. A szeretet, amikor barátunknak vagy rokonunknak szolgálatot tenni igyekszünk. Mindezeket a bírónak magától távol kell tartania és kerülnie.” Támaszként kevés azonban a *Tripartitum* meg a *Praxis Criminalis*, kevés az állam szentesítette-igazolta szentencia, végzés – a bűn, bűnösség metafizikája túlterjed a paragrafusok határain. A „törvénylátás” világát a földi s az égi dimenzió együtt tölti ki. Tompay Wajtha egy, feltehetően ártatlanul magára valló, így saját magát akasztófára juttató istállószolga látszólag jelentéktelen ügye kapcsán fogalmazza meg kételyeit: „Amikor nyessük a bűn fáját, irtjuk bozótját, ezzel vajon mennyiben apasztjuk a gonoszt? Ebben vajon a haragvó Isten munkálkodik általunk? [...] Az Isten büntet – ’megver’? Az ám, de az Ő büntető serege mi vagyunk, vagyis Ő általunk sújt le a bűnre? A törvény szerint. A törvényt pedig mi hozzuk, ugye? Legalábbis úgy hisszük; holott ezt ugyancsak Ő írta velünk. Az Isten akaratából (ítéljek). Én ezzel a bűnnek vagyok kiszolgáltatottja, melyet ítélek, vagy az Isten akaratának, melynek a bűnt ítélvén engedelmeskedem?”

Olyan kérdések ezek, amelyekre sem a tapasztalati, sem a tapasztalaton túli világból nem érkezhettek válaszok. Annál gyötrőbbek, nyomasztóbbak, minél inkább vádlón tekint önmagára, megtett útjára a kérdező, későn észlelve mulasztásait, hibáit. Későn, amikor úgy hitte, ha elfogyott is Isten türelme, még mindig fordulhat Krisztushoz, aki jobban megérti a vétkeket, nyomorúságait. Mindazt, ami életét végigkísérte, s ami a beszélgetések, dialógusok tárgya lehet, az igazságosztás tudata s reménye nélkül. A másik szava, legyen az akár a Nagyidejűé, a feltárulkozást segíti, annak a vallomásnak megtételét, számvetésnek az elkészítését, amely a válságait életének abban a pillanatában tárja fel, beszéli el, amikor átlép vagy készül átlépni valamilyen küszöböt. Olyan „küszöb-dialógus” ez, mint amilyen a Bahtyin idézte Platón *Apológiájában* tünik fel, ahol Szókratész beszédének jellegét a bírósági helyzeten túl a várható halálos ítélet határozza meg. A *Messze túl a láthatáron* agg főbírája maga hoz halálos ítéletet, önpusztítót, maga felett. De mielőtt még megadná magát, mélabús komorsággal szétnéz maga körül, s érzékei tompulását nyugtázza: „öreg korban mind kevesebb tücsökhangot hall az ember, s mind több harangszót. A tücsök hangját végül már akkor sem, ha füledbe cirpél, a harangét meg immár akkor is, ha rég nem kondul”. Mint aki tudomásul veszi: jönnek a harangok érte is?

Szilágyi István: *Messze túl a láthatáron*. MMA Kiadó, Budapest, 2020.

CSONTOS MÁRTA

Menekülés 1.

*Egóm a szeretet szélén
végez gerendagyakorlatokat,
egyensúlyérzék híján
nincs más út, megadom
magam; te meg ott állsz
mögöttem pucér szeretetteddel
szerényen, s várod, hogy
megérkezzen hozzám a könnyörgés.*

Menekülés 2.

*Törékeny szerkezet bennem
a mértékletesség, nem
védekezem a tökéletlenség
ellen, magamat bántom,
gyöngye vagyok. Kezed
virágfolt az arcomon, mindig
biztatón intesz, engeded,
hogy megelőzzelek, te vagy
megvesztegethető őrangyalom.*

Menekülés 3.

*Megnyúzott csillagok ülnek
szememben, támadásra
felkészült fekete ég
szobám fala, árnyékok
mellemen zsákba kötött ölelés,
én meg hiába keresek melletted
helyet, magamba fulladok –
pedig várom, hogy szeress.*

Mitológiai virágóra

*Isteni szeretet a rózsa,
szenvedéllyel lobog Ízisz haján,
titkot őriznek a fehér szirmok
római csarnokok oszlopán.*

*Írisz szivárványt festett,
fényből zászlót húzott az égre,
frankhon Anjou-lilioma
reményt illatozott a kébbe.*

*Isten kertjében szerényen
földig hajolt egy kis virág,
elfelejtettem a nevem, suttozta,
most mégis vele kezdődik a nyár.*

*Halvány cseresznyevirág a lét,
aszketikus, mulandó szépség,
az ember is így lesz kidőlt fa,
lábához végzetét szelidíti.*

*Héra tejéből liliom cseppent,
sárgáját a Napból merítette,
majd Mária finom ujjain
fehérítette tisztára szirmai.*

*Hüakinthosz véreből fakadt,
bimbókat szórt a mezőre,
boszorkányt, démont üldözött,
majd Krisztus tenyerébe belebújt.*

*Titkokat őrzött Hermész
kicsiny hagymákba rejtve,
s a forró vérű virág-lányok
beletáncoltak a ringó kehelybe.*

Monológ a naphoz

*Rengeteg sötét van a szívedben,
talán már szégyelled is magad,
hogy csak egy karnyújtásnyira
van az a fénygerenda, amit tegnap
véreddel itattál át – hiába,
s most az esélytelenek próbálkozásával
vagy bekötött szemű isten, nem
tudod önnön lángoszlopodhoz kötni
magad, nem tudsz fárosz lenni,
legyengített száz meg száz örület,
s néha már úgy érzed, nincs jogod
ülni saját emlékműveden, csak egy
fogyó villanás lehetsz az óserdők
lombos árnyain, ott lebegsz a nemlét
fölött, a pusztítás fáradhatatlan
mértéktelenségében.*

Töprengő

*Néha kicsit lemaradok
magamtól, s mindig
kétséges, mikor sikerül
felzárkózni, mert van
egy pont, ahonnan az
út csak bajosan folytatható,
megrekedek a „kimaradt
az életedből” feliratú
állomáshelyeken, s ott
születnek azok a kérdések,
melyek után hosszú hallgatás
jön, nincs üzenet, csend ül
a morzejeleken.
Óvatosan kerülgetem körvonalam,
félek, nem lesz jó az együtt-
élés magammal, megzavarhat
az önismeret.
Végül lassan kialszik az
érdeklődés mások részéről,
jön a megfeszülő nyugalom,
visszahúzódok álarcom
mögé, s a magánnyal gyógyítom
töprengésre érett anyagom.*

*A túl egyszerű bonyolultnak
látszik, nyomot hagy bennem
a próbálkozás, s mikor próbálom
szétesztani magam, felülkerekedik
bennem az uralkodás vágya.*

*Legjobb elkerülni azokat a
helyeket, ahova egykor leszúrtam
az útmutató cövekeket, legjobb,
ha lemaradok, s csak kellő
távolságból szemlélem a jelenlétem.*

PAVILON 420

110

– szerkeszti Horváth Benji

JUHÁSZ RÓBERT

Folyásirány

Áprilisi szárazság hetek óta dél van a folyó visszahúzódik szinte a hasfalba s nem tudlak siratni szépen amúgy a töltésen ma esőemberek kocognak most mikor nem lehetne végre csoportosan fejből telefonszámokat képtelenek felidézni gombok pedig csak a deszkák testében nehezítik a vetkőzést az út mentén kifolyt szélvédő szilánkjai az apró közúzalékban ropog a szájban a kimondatlan vasút partján botorkál a napfény hanyatt vágja magát újra balról folyó jobbról város erkélyeteken halálos panoráma a téglák akár félretaposott cipők tehetetlenül nyomják egymást a falban szobádban háttal az ajtónak épp rólunk mesélsz valakinek s megfakult fotót gyűrögatsz ma sem tudom eldönteni hogy ásitottál vagy ordítasz rajta pár perc fémes vaku jobbról folyó balról város.

Könyvjelző

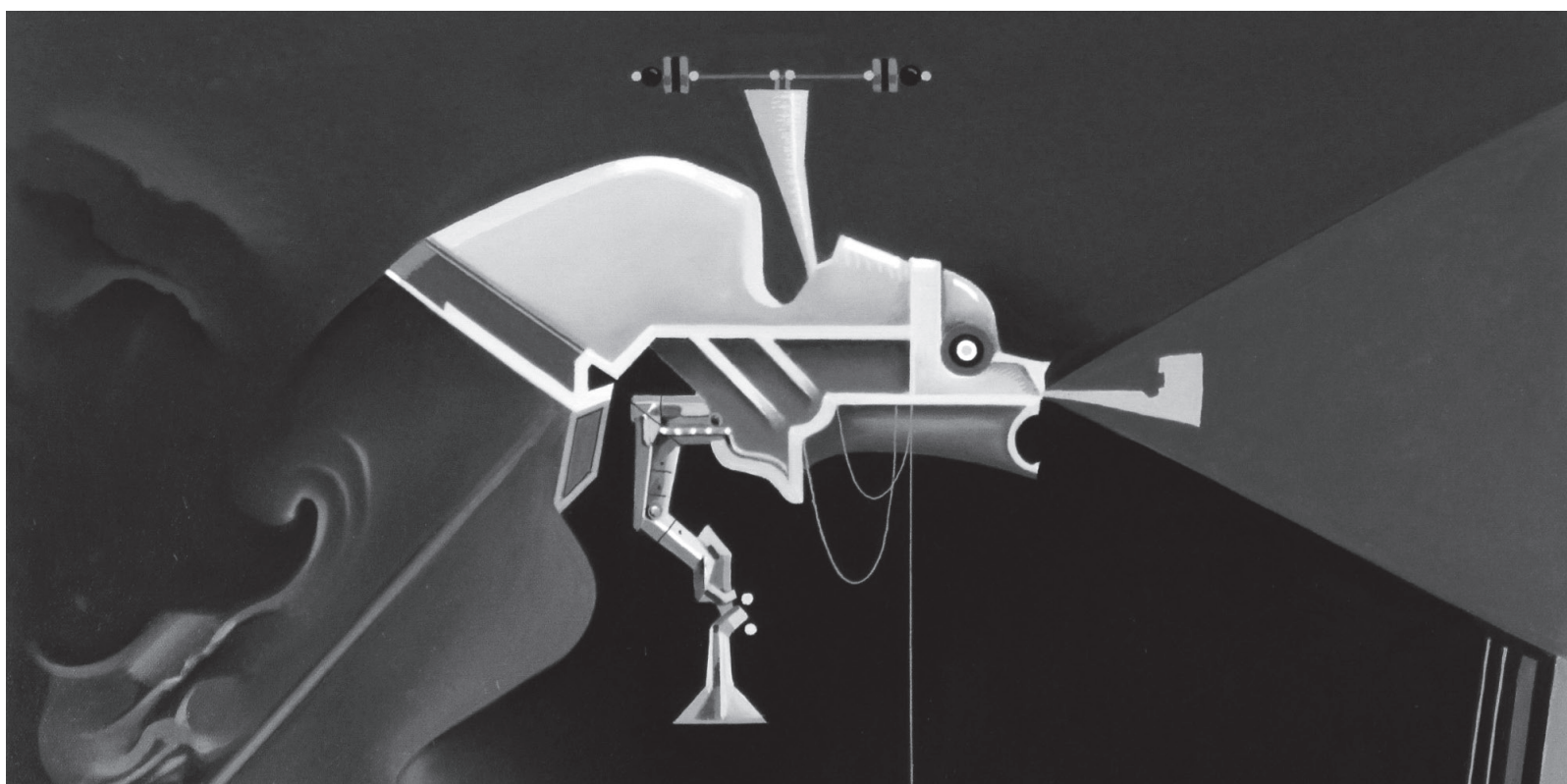
A gyermekrajzok madarait nyitott könyvekké egyszerűsíti a távolság. Az iskolaépület is ilyenné vált bennem ennyi év elteltével, melyre éjjel felmáztunk. Kockák, téglatestek, és a tiéd.

Nyolc évig jártam oda le. Mindig a földet néztem, zsírosnak tűnt, termékenynek. Eszembe sem jutott, hogy feljebb is van. Pedig ez a város kettő emelet csupán.

A te ötleted volt felnőttként, hogy a bitumenes tető nekünk való volna. Ez a csekély magasság is émelítőnek hatott akkor. A korláton kétségbeesetten kapaszkodtak a páracseppek. Mikor megteltek önmagukkal, kiszakadt karjuk.

Követtem őket tekintetemmel. Akkor vettem csak észre, hogy a hóba tapostad nevemet. Ez kedves. Hálám velem olvadt a mozdulatlan, fehér habba vert fagyban.

Hogy mit jelentett az a pár bakancsot írt betű, azóta is keresem, az egészből valahogy csak lábak maradtak, ragadós kátrány és csukott könyvek.

Az éjjeliőr (részlet)

ALEX VÁSIEȘ

A sektariánus ritmusai

(Ritmurile sectantului)

Éppen megnéztem a Citizenfour-t és kicsit meg vagyok ijedve.
Hogy mi van, ha nem fogsz emlékezni rám többé, amikor felébredsz.
Tudom, hogy ebben a pillanatban nagyon szeretsz, és lehetetlen,
de nem nehéz elképzelni, egyes filmekben már kigondolták.
Háromszor szól a telefonod, csak az egyik mozdít meg
– még ha késő is van és fáradt vagy – azon a hangon,
ami szikrát gyújt unatkozó agyacskádban. Megmozdulsz,
mondja egy radar – foszforeszkáló csillag, aki remegsz a parkban,
veszekszel a holddal. Egyszer elmesélte, „itt van az utolsó
állomása azoknak a fiúknak, akik feldagadt arccal jöttek ki
a drogokból”. Talán te most, a te gondoskodó lelkeddel.
Nem akarok komolyan gondolni erre. Gombnyomásnyira vagyok
más csillagok jelenlététől a térképen. Ha akadályt húztak a
sötétben, és még nem látod, tőlem nem szabadulhatnak,
ha valójában egy van csak, és néhány másodpercen belül
pályátok teljesen egybeesik – egymást feditek majd térképemen –
ne gondold, hogy csak egyszerűen a technológia miatt fogtok eltűnni.
Késő van, hát elalszom. Ebben a pillanatban szeretsz, az irántam
érezett szerelmed pedig megvéd az éjszaka teremtményeitől.

De azonnal felkelek, mert az álmok visszaküldték a világba.
Milyen szép, ahogy figyel, félig félelem, félig gyöngéd
hódolat – egy saját emlékeitől elsüllyesztett test, visszalökik
hordalékok és örvények – nem onnan vettél mintát
tornádós modellemnek? – nézd, ahogy most szemével kérlel,
hogy itt tartsam, ahol már eltévedtem veled, az alagutakban.
Szótlanul figyel most a sötét eget, számára véget ért a világ.
A megszakított változat, amiben az autókkal és emberekkel teli tér
azért görbül, hogy amellé vigyen, aki mellé akarod, a titkos életben,
törbeccsalások ősi eljárásai felé, tárgyak festése és szobrocskák vágása
felé, a heliografikus membrán, a teljes lánc a dolgok érintésétől
a nevükig, mindez, ahogy ő ott áll, véget ért. Kész. A telepatikus
mező két oldalán vagyunk, nézünk át a nehéz levegőn, vagy csak én
keresem őt tekintetemmel, mert ő már a gyermekkorban van, valaki mellett
a családból, végső veszélyben. A tenger mellett, megalázva motyogunk
egy abszurd, vízalatti mantrát; de ha néhány centit elmozdulna,
hogy lássam a jó profilját, arcának szebbik felét, ha megfordulna,
hogy együtt lássuk be a barátságtalan tartományt, ahova
elvihetne, olyan lenne, mintha együtt lépnénk be a becsületlégíóba,
és nem is lenne mit hozzátennünk kapcsolatunkhoz.

Ide gyere, ahol láthatlak, és gondold el, milyen volt öt perccel ezelőtt.
Gyermekkorom nagyrészt legyőzött voltam, most védve vagyok?
Uram, köszönöm, hogy engedted látnom megzavarodni a konstellációkat
a térképen, hogy megérezvén tekintetemet, visszanéztek, válaszképpen,
és akkor csendben maradtam, gyermekeket követtem, ahogy reflektoroktól
felbátorodva korcsolyáztak egy téli estén – lehetnél pontosabb és közelebb jöhetnél,
ha nem vagy jól. (Ha te most, a te gondoskodó lelkeddel.) Uram, tudom,
hogy sokszor megbántalak, hogy túl könnyen hagyom magam elmerülni
az apátia és inkoherenca közti puha úrben, tudom, hogy hallod éjjel,
ahogy próbálkozom, de megállok a mondat közepénél, és néha csak úgy
eltűnik tíz perc. De ez a pillanat, világos, hogy ajándék Tőled, hogy ő használni
akar arra, hogy itt maradjon, ahelyett, hogy elmenjen a fajtájával, veszekedni
a holddal, azt jelenti, hogy még nem hagyta el. Most szüksége van rám,
azaz szüksége van mindkettőnkre egy helyen, Uram, amikor újra helyezkedik
az ágyban, és szeme vergődik szemhéja alatt, „mint halak a fagyott tóban”,
amikor homlokomat az övéhez tapasztom és összekötöm légzésünket,
abban a pillanatban Neked meg kell szakítanod valamit a
memóriakódban, tulajdonképpen el kell végezned az átutalást.

A festő

>>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>> folytatás a 11. oldalról

Mindentől, ami nem tetszik benne, de elérzékenyít, a funkcionális nosztalgiáig.
A fekete antimonoszínű nézéstől az élvezetig, hogy maradjon a kőfellegvárban,
az idő ösvényeinek tanulmányozására ítélve, elfelejtett népek nevéig,
akikről annyi maradt fenn alabástromba vésvé, hogy nagyon hamar
belefáradtak egymásba, tulajdonképpen a drámák olyan csúnyán
lefárasztották őket, hogy elalvás előtt mindig azt énekelték – mi ne tegyünk így,
még öregen sem, bármi is legyen –, Lasciate mi morire. Miközben követték
a kék ég vásznában eltűnő kocsikat, a szikrákat a hegyek alatt.
Egy szikrázó ösvényt, ezt utald át neki, Uram, és ez maradjon örök időkig
egyetlen performansza, hogy felbredjen mellettem és ne fogja fel,
mit tettem érte, de emlékezzen rám; egy fiúra, aki a szemébe nézett,
és azt mondta, nagyon komolyan és talán túl őszintén, Rendkívül fontos
az a munka, amit te végzel; hogy befogja a pozitív intenzitásokat,
mint valami bőrbe rögzített tűzijátékokat, ahol semmi csillag, semmi fény
nem látható, ahol semmi nincs, semmi nincs elfeledve, mert semmi
nem tér vissza az emlékezetbe, ahol éjszaka van, ahol semmi nincs, úr van.
A távolban elsötétült formák csakis neki köszönhetően kapják vissza
körvonalait, az ő serdülő ravaszságának, ahogy a gazdagok kerületében sétál,
úgy simulva bele a tájba, hogy a láthatatlan invázió szakaszában maradjon.
Az éjszaka kérdései múltjanak el, csak változatát hagyják hátra erejüknek,
csalóka szövetet egy valódi életnek, ami a miénk, és ami olyan keveset tart.

HORVÁTH BENJI fordítása

FANCSALI KINGA

messzire

nagyszüleinkkel együtt kihalnak gyermekkorunk ízei
naftalinos prémekkel együtt zárjuk el a biztonságot

ceaușescu eltűnik szüleinkkel
messzire költözünk a nyomor erényétől
elhagyjuk nyelvünk új szavakat keresünk amikor csak tehetjük
lesz majd egy másik külváros meg blokk új szobákkal
késő esti műszak ételfoltok a műszórmén

még mindig dacból élünk
de már nem fogjuk anyátlan medvebocokhoz hasonlítani
a hajléktalanokat mikor a kidobott maradékból esznek
lehajjtuk a fejünket mikor szoknyánk alá nyúlnak
csak bámulunk ha valaki pénzt ajánl a parkolóban

szavak nélkül és láthatatlanul élünk
csak egy-egy mozdulat zavar meg néha
ösztönös a tárgyá dermedés
már nem ismerjük fel a naftalin szagát
nem tudjuk mihez hasonlítani a tömbházak között átfújó szelet

zöldfok

1.

lassan elkopunk a nap alatt
szélben vörösre égnek a kreol nők visszabámulnak
itt ilyen a téli reggel halászok vastag kabátban hoznak halat
fejükön tál bent az uszonyokat nők vastag késsel vágják le
minden hajlatban homok a bűzben nincs kapkodás
tonhalat kérek várom hogy a hatalmas testet felaprítsák
sosem fogok elég barnára sülni néznek utánam mind

Beszélgetők

Templomépítő

*hosszú séták a parton ez maradt a szorongásból
görcsösen húzódik össze talpam alatt a homok
a víz felett fog a nap lebukni vagy a távoli szárazföldön
ezt kérdezi tőlem egy fekete fiú mustafa a neve
megkérdem hogy muszlim vagy katolikus*

*a sós víz sokáig megtart mintha ágyon feküdnék
bőröm foltos az égéstől akkor megyek ki csak ha már sötét van
partról néznek mind nem vagyok jó úszó ez őket nem zavarja*

3.

*rendőrség mellett van a ház meghívtak vacsorára
vizesen lépkedek az ajtóig
idegen nyelven a nevetés anyagtalan
ilyenkor azt hiszem nem gyűlölnék a bőröm miatt
vagy csak nem elég okosak hogy gyűlöljenek
az egyetlen bűnöm az lenne ha portugálul tudnék
de közöttük már magyarul sem*

*dohos pálinkával itatnak
közeli kocsmában zenével vonzzák a turistákat
mustafa megint megtalál ha már pénze nincs
azt mondja egyszer elúszik egészen európáig
szólok neki a hidegről és a hóról
drága a sör a kukákból sem szamarak esznek
a hold is egészen más ott
de nem lehet úgy élni hogy csak egyetlen holdat ismer az ember
nem lehet úgy élni hogy ne ússza át az óceánt*

*begyullad a torkom a szállodai légkonditól
a láztól annyi mindenre gondolhatnék
arra hogy itt sosem esik az eső
nincs egyetlen folyó sem csak száraz meder
ha valami mégis kinőtt az szolgaságból nem édesvízből
a nőket bezárják vagy elhagyják tíz gyermekükkel
végső soron ezembe juthatott volna a családom is
ha ide költözöm hogyan fogok majd meghalni
miért lesz nekem itt jobb mint a halárus nőknek*

2.

*sivatagi homok fölött úszik egy egész világ
megtelik vele a szám a szél kényszerít mélyre nyelem
dél körül elérem a nyomornegyedet
ez nem különbözik sokban a kelet-európai változatoktól
talán csak a szaga más de itt is egyetlen házat keresek
a kiáltozásban az érthetlenség a legrémítőbb
arra gondolok hogy ez a pénz segítség
meglepően jól beszélnek mind spanyolul és olaszul
azt hiszik én is valahonnan délről jövök
négy koszos gyerek szalad át a másik szobából
elmesélik hogy ők itt sosem házasodnak
a nők krémekkel égetik világosabbra bőrüket
ha jobban úsznának már hajóra szálltak volna*

Kentaur

Juhász Róbert 1980-ban született Zalaszentgróton. Zalaeger-
szegen él. Német nyelv- és irodalomtanár. Versei többek közt a
Hévíz, a *Kortárs*, a *Tiszatáj*, a *Bárka* hasábjain is megjelentek.

Fancsali Kinga 2000-ben született Marosvásárhelyen. Az ELTE
BTK-n tanul jelenleg, Budapesten.

Alex Văsieș (1993, Beszterce) költő és műfordító, az utóbbi évti-
zed román költészetének egyik kiemelkedő hangja. A kolozsvári
BBTE bölcsészkarán végzett. Három verseskötet szerzője. Fenti
verse az *Instalația* című kötetből való.

MAGYARY ÁGNES

Napocalips

(regény)

Titkos vadászat

– második rész –

(Folytatás előző lapszámunkból)

Nekem semmi bajom nem volt apámmal, egészen addig, amíg meg nem tudtam, hogy létezik. Egy őszi napon történt. Gyanútlanul gyűjtöttük Wilfrivel a gesztenyét a parkban.

Imádtam a gesztenyéket. Nem tudom, miért. Mert olyan szépen csillogtak, mert annyi-féleképpen volt más minden egyes gesztenye.

Wilfri persze utálta az egészet. De megaludtunk: gyűjtünk gesztenyét, aztán vadászunk békákra a sétatéri tónál. Ezt nyugodtan megígértem neki, mert tudtam, hogy ott nem lesznek békák. A mama egyik barátja mondta, hogy eltűntek a békák, és hogy biztos ők is emigráltak. De Wilfri ezt nem tudta, így megígértem neki, hogy megyünk békázni.

Rengeteg klassz gesztenye volt abban az évben. Ugyanis nem mindig egyformán jók a gesztenyék. Akkor viszont pompásak voltak. Wilfri persze már panaszkodott, hogy unja. Ekkor lépett oda hozzánk a fásirtos ember. Én csak így hívtam. Mindig húsgombóc szaga volt, és bármihez ért hozzá, zsírfoltok maradtak utána.

– Mit csináltok? – kérdezte.

– Gesztenyézünk – mondta Wilfri szomorúan.

– Kértek egy fásírtot? – és egy lassú mozdulattal előhúzott a zsebéből egy összelapult húsgombócot.

Wilfri elszörnyedve nézett rá. Azt hitte, hogy ez valami hülye vicc. A fásírt kísértetiesen emlékeztette a gesztenyékre.

– Mi ez? – kérdezte Bibert.

– Egy kicsit megviselte a buszozás, de amúgy nagyon finom – mondta a férfi –, anyám készítette.

Olyan szomorú látványt nyújtott, ahogy ott állt a hatalmas fák alatt kinyújtott kézzel minket kínálgatva. Wilfri azonban nem volt megértő hangulatában. Amúgy sem az a típus volt, aki képes lett volna egy fásírt pusztá látványától elgondolkodni az elmúláson.

– Békát akarunk fogni – mondtam Bibernek, hogy Wilfrit jobb kedvre derítsem.

– Hát nem tudjátok, hogy nincsenek már békák a tóban – kotyogta el a nagy titkot Biber.

Wilfri mérgesen szórta ki a zsebeiből a gesztenyéket. Még beléjük is rúgott. Aztán dühösen levágta magát egy padra.

– Dehogy nincsenek békák – mondtam én.

– Szegény kislány – simogatta meg az arcomat a fásirtos férfi –, mindenki tudja, hogy nincsenek békák, mert kiirtották őket. A főépítész urat zavarta a brekegésük. Biztosan nagyon szomorú vagy az édesapád miatt.

Ez a Biber sosem tudta, hogy mikor kell befogni a száját.

– Neki nincs apja – mondta Wilfri.

Biber a szájába tömte a fásírtot.

– Apja mindenkinek van – mondta tele szájjal.

– Ez nem igaz – mondtam, nagyon ideges voltam –, a tóban vannak békák, és nekem nincs apám.

Megragadtam Wilfrit, és elindultam vele a tó irányába. Úgy voltam vele, ha a világvégére is kell menni, akkor is be fogom bizonyítani, hogy igenis vannak békák. Wilfri azonban nem hagyta magát.

Barlanglakó

– Miről beszélt? – érdeklődött.

Ő már egy kicsit utálta, hogy nekünk soha nem mondanak semmit a felnőttek, és ha igen, akkor gyanítani lehet, hogy annak a fele sem igaz.

Wilfri teljesen kiborult. Jobban megviselte az egész ügy, mint engem. Igaz, hogy én meg tőle borultam ki. Azonnal Wilfriékhez mentünk. Illetve rohantunk. Alig bírtam vele lépést tartani, de hiába könyörögtem, nem akart lassabban menni. Közben olyan erősen fogta a csuklómat, hogy a vér teljesen kiszállt a kezemből. Már majdnem sírtam, amikor végre megérkeztünk. Egyenesen a konyhába mentünk. Wilfri nagynénje tojáshabot vert fel, a nagymamája a levest kevergette.

– Tudok mindent – mondta nekik Wilfri –, nem kell most már többet hazudnotok.

A nagynénje kiejtette a kezéből a habverőt, szédelegve ült le egy székre. Sírt. A nagymamája viszont nem vesztette el a lélekjelenlétét.

– Mit tudsz, kislány? – nézett rá szigorúan.

– Mindent tudok apámról – blöffölt Wilfri – és az ő apjáról – mutatott rám.

A nagymama két pofont adott Wilfrinek. Aztán a szobájába küldte. Ezzel lezárta az ügyet.

A nevek nem jelentenek semmit. Az is mérő véletlen, az univerzum csalfa játéka, hogy a politikai rendőrség embereit úgy hívták, ahogy. Ezek nem csúfnevek voltak. Dehogy. Hanem az élet szeszélyes esetlegességei.

Beton hadnagyot például mély és sokrétűen kreatív kapcsolat fűzte a betonhoz. És honnan tudhatták volna a szülei újszülött korában, hogy felnőttként milyen hajlandóságai lesznek?

Nála leleményesebben és sokrétűbben senki sem tudta felhasználni ezt az építkezési anya-

got a kihallgatások során. Egyszerű vattatiztek például csak a betonba verték az áldozatok fejét, de nem így Beton hadnagy, aki egyszer például azt találta ki, hogy mi lenne, ha egyszerűen bebetonoznák az elítéltek fejét. Azonnal munkához is láttak. A lábukat összekötötték, és fejfelé felkötötték őket a plafonra, a fejüket meg körbeöntötték. Ez a módszer annyira hatásos volt, hogy radikális mértékben növekedett meg az önkéntes vallomást tevők száma. Máskor azt találta ki, hogy csak a bal kisujjukat betonozza be, és úgy hagyja őket napokig gondolkodni. Aztán egyszerűen csak levágta az embert a kisujjról, és ment minden tovább a maga kerékvágásában. Beton hadnagy leleményessége nem ismert mértéket.

Vadkan őrnagy ezzel szemben teljesen más személyiség volt. Ő makacs elszántsággal csörtetett áldozatai nyomába, és addig nem nyugodott, amíg ki nem túrt róluk mindent: hogy mi a kedvenc ételük, él-e még az apjuk, ki a szeretőjük. Máskülönben tényleg volt benne valami vadkanszerű. Széles vállai közül mulatságosan emelkedett ki hatalmas bozontos feje, és tompa orrából rőfögésszerű hangok törtek elő, ha elégedett volt. Azonban az emelkedettség sem állt távol lelkialkatától, nem hiába járt néhány félétet klasszika filológiára.

A legfélelmetesebb azonban az ezredes volt.

Az ezredes egy nap megjelent az Óvárban lévő antikváriumban. Az antikvárius először zavarba jött. Nem tudta, hogyan kell viselkedni. Zaklatottságában kezét akart csókolni az ezredesnek. De az félrelökte.

– Ha még egyszer összenyal, letartóztatom – mondta.

A férfi térdre esett és igenlően bólogatott.

– Könyveket keresek – mondta az ezredes.

Az antikvárius meg akart halni. Nem mer- te megkérdezni, hogy mégis mi érdekli a leg- jobban. De az ezredes mintha kitalálta volna a gondolatait.

– Minden érdekel – mondta.

Az antikvárius minden erejével azon volt, hogy kitalálja, hogy mi az a minden, ami az ez- redest érdekelheti. Jobb híján végigvezette az egész üzletet, és mindent megmutatott neki: a szerelmes regényektől kezdve a perzsa köl- tészig.

Az ezredes tényleg minden érdekelte. Válo- gatás és mindenféle rendszer nélkül mindent elolvasott. Rengeteg könyvet vitt: krimiket, költészetet, divatlapokat, kertészetet, egzisz- tencialista filozófiát, szerelmes regényeket, orientalistákat. Egyszóval az ezredes azzal a kielégíthetetlen éhséggel vetette bele magát az olvasásba, ami a hozzá hasonló műveltségű embereket jellemzi.

Az antikvárius nem tudta, mit tegyen. Azt kívánta, hogy bár ne lenne igaz ez az egész. Bárcsak felébredne, bárcsak elnyelné az üzlet- et az örvény, bárcsak szökőár csapna le a vá- rosra, bárcsak...

– Szeretne nekem dolgozni? – kérdezte tő- le az ezredes.

Az antikvárius a szívéhez kapott. Az ezre- des nyugodtan nézett rá.

– Nem kötelező, csak érdeklődtem – mon- da neki.

Kiderült, hogy az ezredes egy megszállott. És ez elég rosszul érintette az antikváriust. Mert attól a naptól kezdve mindennap eljött hozzá. Régi ügyfelei pedig messzire elkerülték. Az antikvárius inni kezdett. A felesége elköl- tözött tőle. A fiai nem álltak többé szóba vele. Mindenki utálta. Az anyja még tartotta vele a kapcsolatot, de mindig sírva fakadt, amikor meglátta. Zokogva tette le elé az asztalra a le- vest, szipogva hozta a főzeléket, és a zsebken- dőjébe temetkezve csukta be utána az ajtót.

Az idő olyan, mint az ember. Képes egészen megváltozni, emellett egészen olyan rossz ma- rad, mint azelőtt volt. Ebből is látszik, hogy az emberi fejlődés és az idő valójában álproblé- mák, mivel nem lehet olyasmiről beszélni, ami nincs. Persze annyi mindenről beszélünk, ami nem létezik, és annyi mindenről nem beszél- lünk, ami van, hogy végeredményben az idő és az emberi változás is jogos kérdésfelvetések.

Mert ami látszik, az nem fontos, és ami nem látszik, az lényeges. Mint a félelem.

A tábornok valójában nem létezett. Ezt a nagyszerű tervet még akkor fundálta ki, ami- kor sem Wilfri, de még Wilfri mamája sem élt.

Miután annyi éjszakán keresztül hiába várta, hogy letartóztassák, felajánlotta Wil- fri nagymamájának, hogy váljanak el, mert ő nem szeretne bajt hozni rá. A nagymama nem mondott semmit erre. A tábornok úgy volt vele, hogy most már csak idő kérdése, és mindennek vége lesz. Először is kicserélte a névtáblát a kapun, levette a Reindt nevet, és kitette a sze- rintre jobban csengő Cantacuzinót. Mindent ki- talált, hogy mit fog vallani, hogyan fog visel- kedni. Nem mozdult ki otthonról, és egész nap egy rongyos nadrágban és micisapkában haj- lazodott a kertben, mert szerinte ez volt a leg- jobb álca, amit valaha a történelemben kita- láltak. Nem lehetett a nevének szólítani, és bárki kereste telefonon, mindig letagadtatta magát.

Így egy idő után valóban elfeledkeztek róla a barátai, sőt mindenki.

A nyomozást Wilfri találta ki. Annyira ki- borult ezen az apás ügyön, hogy nem lehetett vele semmit sem játszani. Semmi sem érdekelt. Állandóan csak az járt a fejében, hogy va- lahogy a végére járjon a dolognak. Az első öt- lete az volt, hogy más fronton kell támadni: az én anyámnál. Nekem ehhez persze semmi kedvem nem volt, de Wilfri kibogozta, hogy al- jas összeesküvéssel állunk szemben, meg sze- rintre nem lehet igazság nélkül élni.

Szerintem meg igenis lehetett. Sőt nagyon is. De nem lehetett meggyőzni. Titokban át- kutatta az anyja szekrényét, és talált néhány levelet, amit az apja írt. Ettől végképp meg- vadult. A nagyapját kezdte faggatni arról, mi- képpen kell egy nyomozást lefolytatni. A tá- bornokkal azonban nem sokra ment.

– A katonai ügyészséghez kell fordulni – mondta az öreg.

– De ha olyan nincs – reménykedett Wilfri.

Reindt tábornok elgondolkodott. Nem tudta elképzelni, miképpen lehetséges, hogy ne le- gyen katonai ügyészség.

Wilfri bosszúból vagy elkeseredésből, már nem tudtam követni, nagyapja szekrényét is átkutatta. De nem sok érdekes dolgot talált. Illetve mégis.

Talált egy cilindert, egy ezüst kecskefejes sétapálcát, egy csomag tarokk kártyát, egy kézikönyvet az agárversenyekről, egy pár- bajkódexet, több rendbeli pipát hozzávaló dohánnyal. Wilfrit persze nem érdekelte az egész, de nekem rögtön támadt egy remek öt- letem: rendezzünk agárversenyt, és hívjunk ki valakit párbajra. Wilfri azonban nyomoz- ni akart.

Az árulás problematikája Júdás óta az em- beriség egyik feldolgozatlan nagy komplexusa. Mert mindenki érzi, hogy valami nem stimmel ezzel a történettel. Mert ha Isten mindent tud, akkor azt is tudja, hogy Júdás mit fog tenni. Tehát Júdás inkább eszköz és nem gazember. A gazember az, aki beszervezte.

A beszervezésben nem a főpapok játszották a főszerepet, hanem valaki más, aki sokkal ha- talmasabb. Igen, ő. Mert egyedül csak ő tudta, hogy merre tartanak az események, és egyedül csak ő tudta, hogy mire megy ki a játék.

Júdás meg egy hős volt. Mert könnyű jónak lenni és végtelenül kényelmes. Azért semmit sem kell tenni, csak hagyni, hogy megtörtén- jenek a dolgok. A gonoszsághoz azonban bá- torság kell.

A démonikus embernek vállalnia kell tette- inek következményét, aminek a vállalása igazi vakmerőségre vall. Ezenkívül csak az igazán gonosz ember képes a valódi jószág cselekvésé- re. Csak ő tudja, hogy milyen az, és ő tudja an- nak értékét és ellenértékét.

Tehát Júdás jó volt, hiszen felvállalta azt, amire a gyávák és az úgynevezett jók képte- lenek lettek volna. A felelősség pedig nem őt terheli, hiszen mit tudta ő, hogy kinek a célja- it viszi végbe.

Biber sem érezte magát árulónak. Ő csak mások céljait szolgálta. Hogy mik voltak ezek a célok, fogalma sem volt, de nem is érdekelt. Fontosnak érezte magát. Igaz, hogy csak néha, mert az emberiség nagy komplexusa az árulással kapcsolatban őt is terhelte: gyötör- te a lelkiismeret.

De csak néha.

Igyekezett elhessegetni ezeket a gondola- totkat. Mindenki áruló, mert mindenki elárul valakit vagy valamit egyszer. Ezért utálja mindenki az árulókat, mert valójában min- denki az.

SZONDY-ADORJÁN GYÖRGY

A beszédünk vége

Ha már így elbeszélgettünk, kiittuk poharainkat is, látom a gond egy tincse még rácsüng hátrahagyott hangjaink falára, talán mi szidtuk

volna, csak mi átkoztuk el a múltunk szabad keringését? még összefonott egy várható jövővel, de most átírja azt, mit rég előrehüldtünk.

A sóvárgás és a véletlen közti tér melegében, látomások, érvek padkáján imbolyogva, pihenés

nélkül úgy, úgy, ezen földi szentületben, fényben, tudom és érzem: álmodni kevés. Ébredni kevés.

Gyanú

Találjon szép utat, ki erre jön, ezen a pompás ösvényen a romhoz, mi itt leszünk, hogy itt legyünk, a boltok nélkülünk is mennek, nem szívvel költ

a férfi, és nem ésszel szeret engem ideát a kisasszony, még ne oldozz föl, ha a bűnbánat gyanúsan boldog, toldd meg egy láncsal, ha örül az ember.

Most már a partokból nincs elég túlsó, és kupacokban állnak fogaink nyomai, csak kondul reggel és délben

a káván megingó egyszeri korsó, mért is hagytuk üresen odakint, színiültig telt már egy véletlen széllel.

Őszi foncsor

Csali két szemekkel hívj a mezőkre, ne szóljon többé hozzám a tükröm, lecsordul a ráncon a szilvafák kékje, homlokomra szentül a megélhetés. Évünk ölein kezeik hevernek, fiam szemében száraz levelek – megérett a szőlő: préselik itt-ott a színes leveket. Már nincs tovább út a házaknál följebb, bozótos van, és madarak fákkal, hol csipkés kedvünkben találtak éppen, táncolunk, lépünk, előre, hátra, a torpanással összesűgva, szövetkezve, összezárva.

Melyik gyümölcsöt ettem meg újra, hova álljak, hogy a következő ég is rám szakadhasson? Jólakott vagyok, elég. Csali kék szemekkel nézz a szemembe, muskotályfényű bogaram tágul, szólítsál ismét, vagy jöhetnél szembe.

Féregjárat

Szépséges barátném, mélyebben alig gyúlt benned az élet, most fölnagyítom minden rólad való gondolatom. Lehetnél máshol, mi kezdetben itthon, messzi görbe, magántársadalom, méltó vége még ezer indulásnak. Tudhatod: ha a magány széligen üzne, valahány másnap, többirányú másnap kibélel engem lágy, kíváncsi tüsszel, és áttérhetnék más, csöndesebb hitre – ebben a testben már otthonos a féreg. Szóljal nekem elágazásról, itt lenn is, ahogyan csak gyöngybetűk beszélnek, talán a kétely körkörös lét mellé hullhat. Zúzd össze tükreim, legyen por a visszaút arcomig, hisz nemrég csak az idő járt eleven ezen az úton, más minden, az út maga, látomás.

OCTAVIAN SOVIANY

lippa és más tájak (lipova și alte peisaje)

(Daniel Vighinek)

a sistaróci angyal

Innen kezdődik
a puszta.
Sistarócon túl
az utakat kötömbök torlaszolják
és a parasztasszonyok
megkövesedett mézet
árulnak,
keménysége,
mint terméketlen földé.
Kiszállunk a
mikrobuszból. Sapkákat
vásárolunk. Gépiesen
számoljuk
zsebünkben
az aprópénzt,
mintha kéz- és lábujjainkat
számolnánk, meglepődünk,
ugyanott vannak,
mindegyik a helyén.
A falu angyala
kaszával vállán
megy el mellettünk,
fáradtan, öregkortől
meggörnyedve.
Sistarócon túl
minden utat
kötömbök
torlaszolnak,
és kezdődik
ausztria-magyarország, kezdődik
a hamu.

a bégapatai angyal

jöttünk
megnézni,
hogyan dolgozik
a pusztaság. Hogy
valljunk
a pusztaság
hatalmáról,
városi ruhákban és
elrepedt napszemüvegünkkel,
amihez úgy döngölözik a fény,
mint egy kutya gerince.
hosszan nézzük
a kidőlt keresztet
egy elhagyatott temetőben.
Tudomást veszünk az
álló embernél magasabb
gyomról. A bégapatai templom pitvarán
bogáncsot és tüskebokrot
legelő juhokról.
Itt a pusztaság
főpapi ruhát visel.
Ezer évvel ezelőtti szláv nyelven
prédikál, amit

már csak a kövek értenek.
És a végén áldást oszt:
egy kőkemény
földgolyót.
Félünk szuszogni.
Most a faluban
valaki puliszkát
tesz oda főni.
Egy fekete tűz körül
szelíden játszik
farkasok árnyéka
emberek árnyékával.

a radnai angyal

Mara
már régen
nem jár erre,
csak özvegy fekete nagykendője
úszik
néha éjjel a maroson,
nagy pénzvesztéséget
vagy májusi betegséget
jövendölve.
A két pusztaságot összekötő híd
öregségtől inog
lábunk alatt. A ferencesek sarui
vérző lábfejeikről szólnak,
szepültségről és szegénységről.
És a radetzky mars hallik.
Egy mészároslegény
Bécsbe készül egy régi utazókufferrel
és néhány családi ékszerrel.
Fent a kastélyban izabella, magyarország
királynője
olaszul álmodja a reneszánszt,
ami egy giorgione-festményhez hasonlít.
Csak a maros változatlan – ma is folyik
mint mindig, a magyar puszta felé,
de mara
már régen
nem jár erre.
Csak fekete
árnyéka,
ajkai közt
egy rozsdás krajcár.
amin a császár arképe
eltorzult a szomorúságtól.

teleky gróf volt birtoka

Gondterheltek
vagyunk,
kissé szomorúak is,
mintha
egy hosszú
expedícióra készülnénk
a szaharába.
A mikrobusz
lassan halad
az út porában, te meg
erősen megszorítod
kezem.
Az ujjpereceid hegyén
érezem félelmed.
Mint egy nagyon éles
üvegszilánkot.

Éppen teleky gróf
volt birtokán
haladunk át,
és egy lókoponya
szemüregei néznek ránk,
szidni készül minket.
Bemegyünk
egy
nagy porfelhőbe,
mintha az
ígéret földjére
érkeznénk.
(„Akarod, megmutassam
hol volt huber
mészárszéke?”
kérdezi suttogva
daniel vighi.)

a bégalaposnoki angyal

A laposnoki
temetőben
a holtak
elfelejtettek
beszélni.
Csak bégetnek,
miközben nyugodtan
majszolják
a lefele nőtt
füvet.
Időnként
juh- vagy berbéc-
alakot öltenek,
és kíváncsian figyelik
az úton elhaladó
autókat,
hosszan csóválják
félíg tar fejük,
ahogyan
az öreg parasztember teszi,
mikor a városról beszél.

Itt
a falu angyala
rongyos, mezítlábas,
és az árok szélén
motyog
egy házikalácsból.

az óborsai angyal

Az öreg
már rég nem jár le
az emberek közé.
szombaton
kenyeret süt,
és megosztja
kecskéivel,
akiknek történeteket mesél
azokból az időkből,
amikor ő
II. károly
katonája volt.
Egy ideje,
keze-lába
elkezdett remegni, talán
az ital miatt.
Éjjel meg,
amikor a vaddisznók
bejárnak a faluba,
azt álmodja, hogy
egy dagasztóteknőben fekszik,
ajkai egy öreg kecske
tőgyére szorítva,
aki mintha hasonlítana
szent borbálához.

Octavian Soviany költő, prózaíró, műfordító, irodalomkritikus 1954-ben született Brassóban. A kolozsvári egyetem bölcsészkarának elvégzése után újságíróként dolgozott több bukaresti napilapnál, 1994 óta a bukaresti Mihai Viteazul Kollégiumban tanít román és világirodalmat. Napjainkig tizenkét verses-, két próza- és két drámakötete jelent meg, verseit angol, francia, német, lengyel és magyar nyelvekre fordították.

Csillagszámoló (részlet)

a lippai angyal

Miután meglátogattam az ortodox templomot,
ahol iorga professzor a vakolatba ütött
kalapácsával

régebbi falfestmények után kutatva,
vetek egy pillantást a török bazárra,
azon gondolkodom, hogy lippán
lennie kellett annak idején
egy bordélyháznak tele nyájas német lányokkal,
akik el tudták játszani a számárindulót

és türelmesen hallgatták az özvegy asztalos
történetét,

a szülők által meg nem értett ifjút
vagy a feleség által megcsalt kocsmárost.
A szalonban valószínűleg házi likórt ittak,
a lányok hímeztek, csendben szürcsölték

híreket, amiket egy fáradt kocsis hozott,
aki lószagú volt és marcipánt ajándékozott
a lányoknak.

Minden illendően zajlott, mint egy korabeli fotón,
bajuszos urak és molett hölgyek piknik közben.
A matróna meghajolt, mikor a radnai
harangok megszólaltak.

Csak a tanító volt ateista és az elektromos
áramról beszélt.

A többi kuncsaft hasonlított a malacokhoz,
rózsaszínű

bőrük miatt, a homlokuk meg
többnyire keskeny volt, mint minden
osztrák–magyar

kisvárosban
ahova késve érkeznek az újságok,
és a rezesbanda ugyanazt a keringőt
játssza 50 éve.

Néha csak beszélgetni jöttek a bordélyházbá
csak úgy barátok közt,
vasárnap almás pitét szoktak enni,
és fütyültek a tanító elektromosságára,
sever bocu még nem politizált,
rudolf von habsburg problémás ifjú volt,
és lippán éppen felbukkant az első vándor

egy ványadt német
fotográfus:
aki a város legszebb kopacságának birtokosa volt
és soha nem járt liturgiára.

temesvári megállás

Szokásos temesvári
körutunk:

sört iszunk
oanával és
alex potcoavával.
Elmegyünk foartához.

A bega felett
keresztet vetünk nyelvünkkel.

Észrevesszük, hogy
moni stanilă
feketébe öltözött,
mint az euridiké
irodalmi kör legutóbbi ülésén,
este

térdre ereszkedve
tapogatjuk az utca kövezetét. Keresünk.

Keressük annak a lónak a patkóit,
amelyikkel
savoyai jenő herceg
bevonult
első alkalommal
temesvárra.

a zombolyai angyal

Zombolyán
soha nem jártam.
Úgy képzelem el,
mint egy kis
határmenti települést
ahol a helyiek
több száz éve
csencselnek
osztrák–magyar bélyegekkkel,
a polgármester
fehér barkót visel
mint ferenc józsef császár,
és még türelmetlenül keresi a napilapokban
a háborús híradásokat
solferinóról.

Zombolya védőangyala
petre stoica
lehetne.
Óh, mennyire szerette az

aranyhegyű
töltőtollakat
és
a régi újságok
illatát!
Ti nem tudjátok,
milyen szomorú és szép
férfi volt
petre stoica.

a lenauheimi angyal

Itt született
johan feller
nagyapám,
aki huszártiszt volt,
és vidéki németet beszélt
enyhe sváb akcentussal,
nem beszélt jól
románul sem,
magyarul sem.
Feleségül vette
elena tomát
örményesről, és
évente egyszer
ada-kaleh szigetére ment
rahátot és rumot
vásárolni
a törököktől.
Talán miatta,
– este mikor
a tévét nézem
és băsescu az ellenzékkel
veszekszik –,
érezem úgy magam,
mint egy öreg lenauheimi
teknősbéka,
aki száz és száz évek óta hallgat,
és csak gondolatban számolja
a nehéz esőcseppeket
a parasztok kalapján.

ada-kalehi angyal

Először volt
(a vízözön előtt)
a sziget, az angyal,
maréknyi török
és, persze,
a müezzín,
aki nap mint nap
hajlongott
mekka felé.
Aztán jött
a nagyvíz,
és az emberek
elmentek.
Most
a duna
fekete vize alatt
keverednek
a kardinális pontok.
és a müezzinnek
fogalma sincs,
merre van mekka
merre medina...
Mindeközben
a sziget angyala
kissé fáradtan
fedi be arcát
az imaszőnyeggel,
mielőtt eggyé válna
a duna vizével.

KIRÁLY ZOLTÁN fordításai

BENŐ ATTILA

(Megérkezés)

Megérkeztem.
Megtisztítom magam
mindattól, ami rám tapadt,
bogáncsoktól, tövisektől.

Ami volt, belőlem kiszakad.
Levetem találgatásaim.
Kinéznék magamból.
Túl a tekintetek botlásain.

Régvolt képek, foltos vázlatok.
Félretolom a múltam.
Elfüggönyözök minden távlatot.

A szélben a gondolat lebben.

Vagyok a nincstelenben.

Kisimulnak, olvashatóvá lesznek
összegyűrt, elvetett tények.

Elhagyom várakozásaim,
mint fölösleges kelléket.

Magamban félúton elakadtan
vagyok a vagyontalanságban,
látomást levedve, ágról szakadtan.

Lassítom a tüneményeket,
a fűszálak száradását,
a kósza szél áramlását.
Érintések már nem fénylenek.
Nő a súlya az árnyaknak.
Ázott könyvek száradnak.

Vagyok
az útvesztő időben.
El-eltűnve,
mindig visszatérőben.

(Szél-futamok)

A lombok között
indulni készülnek az árnyak.
A lég könnyed sóhaja.

*
Élő-holt porszemeket
görget a szél.
Morzsolódnak az égitestek.

*
Csak a szél, a szél maradandó.
Kopnak, fogynak, kavicsok, kövek.
Volt-nincs tünemények.

*
Távoli légáramlatok érintése.
Alvó fűszálak felrebbennek.
Koraérett sápadtság.

*
Vissza-visszatérő ritmus üteme.
Szól a szél, engednek a csontok.
Régvolt lelkeket lapoz az idő.

(Hamurétegek)

Kialudt tüzek,
régvolt lángok foltjai,
hamurétegei alatt,
a csalódások hamvai alatt

Szent György

érdes kőzetek között
megkövült árnyak közt ébren,
a tömény szürkeség
mélyrétegében
még mindig izzik, lélegzik
ki nem olthatón
el nem fojthatón
egy darab parázs,
ismétlődő
szellemnyi villanás.

(Hiteltelenség)

Önmagamból
kilakoltattan

tengerek-lengek
mint hajléktalan,

sáros, mázos
korba ragadtan.

(karantén)

A polgár vesztegárban vár.
Szabadon, összevissza jár
a bekötött szájú halál.

(irány)

Fekete vasrácsos kapu
már félig nyitva.
Benned a mozdulatlanság,
a lépés titka.

(változás)

Betontörmelék közt
új fűszállak lendülnek frissen.

Ha minden változik,
miért nem változik semmi sem?

(mozi)

Lepereg a színes filmözön.
Marad a fehérvászon-közöny.

(új helyzet)

Szivárvány-karó
a föld testébe szűrva.
Váratlan való.

(Kódex)

Iniciálé
mosolya. Majd egyhangú
jeleink sora.

(pirkadat)

Éjsötét posztó.
Csak tünemény. Mint olló,
megvillan a fény.

(Folyékony tükör)

Sötét vizeken
utcai lámpák fénye:
sok elszórt érme.

(előszoba)

Üres a fogas.
Hosszú kabátod súlya
énrám akasztva.

PAPP ATTILA ZSOLT

Trianon, a képeskönyv

Az, hogy a történelmi Magyarország szét-darabolását szentesítő békeszerződés századik évfordulójára sem készült el az a bizonyos „nagy” Trianon-film, amelyet oly sokan – jogosan – vártak, tulajdonképpen nem baj. Azok az alkotások, amelyek vállalásuk szerint afféle hivatalos reprezentációjuk kívánának lenni egy történelmi korszaknak, folyamatnak, netalán eszmeiségnek, és ehhez sikerül pénzt, paripát, fegyvert szerezniük, általában nehezen kerülnek el, hogy az éppen regnáló politikai kurzus önlegitimáló szándékkal használja fel őket. Viszont nagyon is bosszantó az el nem készült Trianon-filmek hiánya, hiszen ha van olyan téma, amelynek mozgóképi feldolgozása a nemzeti önismeret szempontjából fontos lenne, az pont Trianon. Ennek okai sokrétűek, nem érdemes beleesnünk a leegyszerűsített világmagyarázatok és ideológiailag motivált összeesküvés-elméletek csapdájába: a téma érzékenysége, a változó társadalmi-politikai viszonyok, a pénzügyi tényezők mind közrejátszanak ebben (a *Filmtett*nek volt egy alapos összeállítás¹ erről).

KINEMATOGRÁF

Van azonban egy másik kérdés: mit is értünk „Trianon” alatt? Ez a fogalom a magyar kollektív emlékezetben nem pusztán azt a versailles-i épületet, a Nagy-Trianon palotát jelenti, ahol 1920. június 4-én aláírták Magyarországot területeinek és lakosságának mintegy kétharmadától megfosztó békeszerződést. Trianon egy állapot, amelynek a szétszakítotttság az alapélménye – a film, a maga eszközeivel, épp ennek a különböző aspektusait mutathatná meg, formálhatná érvényes történetekké. A *történeten* van a hangsúly. Az államhatárok mozgatása, a politikai rendszerek viszonylag gyors váltakozása mély nyomot hagytak családok tíz- és százezreinek életén, számos viszonytagságot, fájdalmat okozva, és ennek a lezár(hat)atlan folyamatnak egyaránt voltak tragikus és katartikus pillanatai; az irodalom elkezdett már beszélni ezekről, a film kevésbé. Trianon-filmek persze készültek, de többnyire dokumentarista, esetenként propagandisztikus jelleggel, játékfilmekkel viszont gyengébben állunk. Pedig rengeteg téma kínálja magát, a személyes és családi sztoriktól a fronttörténeteken át a menekültkérdésig, műfaji tekintetben is elég széles a skála; jellemző, hogy a talán legjobb film ebben a témakörben – Fekete Ibo-lya *Anyám és más futóbolondok a családból* című keserédes huszadik századi családtörténete – nem is nevezhető a szó szoros értelmében „Trianon-film”-nek. Mindenesetre: szerencsésebb lenne a „kis történetekre” fókuszálni a „nagy történet” keresése helyett: a sok részletből, a magántörténetekből állni össze a „nagykép”.

A *beszéd – Apponyi a magyar ügy védelmében* alkotói nem ezt az utat választották. Választásuk azonban idomul a műfaj-

hoz, amelyben el kívánják mesélni a nemzeti mitológia egyik fontos mozzanatát: a Duna Televízióban – szimbolikusan – június 4-én este bemutatott opusz (amely továbbra is elérhető a közmédiá gyűjtőhónlapján, a *Médiaklikken*),² az oly népszerű dokufikciós tévéfilmek kategóriájába tartozik, vagyis az élszereplős, korhű díszletezéssel rekonstruált játékfilmes jeleneteket a dokumentarista, archív felvételekkel és szakértői megnyilatkozásokkal elegyítő alkotás. De vissza a történelmi alapokhoz: a film azt a pillanatot ragadja ki a trianoni folyamat egészéből, illetve dramatizálja, amikor a magyar békekedegáció, szigorú felügyelet mellett, Párizsba érkezik 1920. januárjában, és gyakorlatilag kész tények elé állítják, minekutána hosszú ideig mellőzték Magyarországot az Európa térképét újrarajzoló békekonferenciáról (egyszerűbben szólva: meg sem hívták). A magyar küldöttek mindössze egy napot kaptak, hogy áttanulmányozzák az antant-hatalmak feltételeit, és megfogalmazzák ellenvetéseiket a győztesek „ítélőszéke” előtt.

A katasztrófa elkerülhetetlen, a magyaroknak mégis meg kell tenni mindent, ami lehetséges, hogy hatásosan jelezzék álláspontjukat, és akár minimális korrekciót is kicsikarjanak – ebből a tragikus ellentmondásból, a lehetetlen heroikus megkísértéséből származik az elbeszélés jól felépített feszültsége. Gróf Apponyi Albert, a magyar békekedegáció vezetője tehát megírja, majd elmondja azt a legendás beszédét, amely a visszaemlékezések szerint az antant-hatalmak vezetőire is hatást gyakorolt, a lényegen mégsem változtatott, mert az események természetéből fakadóan nem változtatható. Magyarán: egy olyan mozit nézünk, amelynek ismerjük a végét, mégis izgulunk.

És még inkább izgulnánk, ha az alkotók alaposabban kihasználták volna a történetben rejlő narratív lehetőségeket. A beszéd megírásának, majd előadásának képeskönyvszerűen megelevenedő jelenetei váltakoznak Máthé Áron narrációját megszakító történelmi reflexióival, amelyek segítenek ugyan tájékozódni a történelmi tényeket kevésbé ismerő nézőnek, ám a kontextus sokrétűségét, az atmoszférát, a probléma – és nem melleleg: a karakter – összetettségét alig-alig villantják fel. Pedig Apponyi figurája nagyon is alkalmas egy mélyebb, bonyolultabb karakterrajzra: a korabeli magyar

politika doyenje, akit előélete miatt a nyugati hatalmak képviselői nem látnak túlságosan szívesen, aki a nevét viselő oktatási törvénnyel, a *lex Apponyival* korábban kivívta a nemzetiségek méltatlankodását, aki arisztokratikus tartásával és rátartóságával tiszteletreméltó, de kissé anakronisztikus figurának hatott már akkor is, és aki – nem utolsósorban – a békefeltételek abszurditásának felmutatása, az évezredek Kárpát-medencei magyar kultúrfölény hangoztatása mellett olyasmivel is érvelni kényszerült, amely ellentmondásban állt politikai előéletével és habitusával, amikor a népek önrendelkezésének wilsoni elvére hivatkozva népszavazást követelt a vitatott területeken. (Ablonczy Balázs írja *Ismeretlen Trianon* című könyvében, hogy a kataklizma gyakran késztette arra a politikai szereplőket, hogy meggyőződésükkel nem egyező érvelésmódra és tettekre ragadtassák magukat.) Ennek ellenére az Apponyi-karakter – Rátóti Zoltán színművészi igyekezete dacára – megmarad a felületes ábrázolás szintjén, a „főgonosz”, Clemenceau francia miniszterelnök pedig kifejezetten papírmászerű.

Csillag Mano filmje egy alapvetően korrekt módon összerakott, de „kötelező háziolvasmány” ízü alkotás, amely céljának végül is megfelel – már csak az a kérdés, mi a célja. A szándék tiszteletet érdemel: de azt a következtetést bízást levonhatjuk, hogy azokra a filmekre, amelyek a Trianon-traumát a felnövekvő generációk számára is (meg)érthető és befogadható módon mesélik el, még várunk kell.

A beszéd – Apponyi a magyar ügy védelmében, színes magyar film, 50 perc, 2020. **Rendező:** Csillag Mano. **Forgatókönyv:** Csillag Mano, Kálomista László, Máthé Áron. **Történész szakértő:** Máthé Áron. **Operatőr:** Maly László. **Vágó:** Poós A. Márton. **Producer:** Kálomista Gábor. **Szerzők:** Rátóti Zoltán, Dánielfy Zsolt. **Gyártó:** Megafilm.

Jegyzetek

¹ Soós Tamás: Miért nincs egy jó filmünk Trianonról? *Filmtett*, 2020. június 4. (<https://www.filmtett.ro/cikk/miert-nincs-egy-jo-filmunk-trianonrol>)

² <https://mediaklikk.hu/video/a-beszed-apponyi-a-magyar-ugy-vedelmeben-2/>

BARTHA RÉKA

A tovatűnt ártatlanság fele királysága

A szabadtér jelentette kevésbé intim mili-
őben is gyomorszájon vág annak az előadás-
nak a témája és a köréje fonódó játék, amely
a Tamási Aron Színház legelső múzeumker-
ti bemutatója volt a vesztegzár után. Azért
fontos említenem a témával összefüggésben
a közeget is, mert a szabadtér szokványosan
a könnyed és szórakoztató színpadi szö-
vegeknek kedvez, amelyekben a természetes
zajokat és egyéb kiszámíthatatlanokat is be-
lekalkulálják az alkotók, akik imígyen nem
kockáztatnak túlságosan nagyot. Magyarán:
ide nem éppen a fajsúlyos társadalmi jelensé-
geket feszegető drámákat szokás kiválasztani,
amelyekben a kissé mélyebb nézői reflexió,
az ok-okozati összefüggésekben való háborítatlan
elmélyülés az ideális, és amilyent tulajdonképpen
a Múzeumkertre „alkalmazott” Pintér Béla-szöveg,
A Sütemények Királynője című groteszk játék is megkövetel.

Pálffy Tibor színész-rendezőt és alkotótársait
láthatóan nem ijesztette meg az, hogy a Székely
Nemzeti Múzeum kertjében sem a színpad,
sem pedig a nézőtér nem kompakt, nem szerves
egész, hanem többszörösen tagolt. Nem úgy
futottak neki ennek a színpadi játékkal
elegyített felolvasószínházi vállalkozásnak,
hogy mindez valamiféle hátrány lett volna benne.
A színészi játékban úgy adagolták a színpadi
helyzetek nyújtotta, inspiráló groteszket,
hogy a végeredmény ugyanolyan erőteljesen
hatott, mintha a klasszikus nézőtér dermesztő
sötétjében lettük volna. Ezt azért is hangsúlyozom,
mert jelentős volt a kockázata annak, hogy a
száműzött, minden létező oldalról letámadott
ártatlanság kiváló története mellett nagy ívben
elsuhan a nézői érzékenység. Mert milyen
intimitást lehet megteremteni ott, ahol a domborzat
hullámzó, a nézők pedig legjobb esetben is
„törvényes hármásban” ülnek, így pedig eleve
töredezett az a társadalmi felelősség és be-
avatottság, amely tulajdonképpen a színpadi
történet egyik főszereplője?

THEÁTRUM

Bár nem szoktam az általam látott elő-
adások történetét töviről hegyire ismer-
tetni, most erőteljes késztetést érzek erre,
hiszen egy olyan, nyersségében is szeretni-
való színpadi szövegről beszélünk, amely komoly
rokonságot mutat azokkal, amelyeket a
hazai román nyelvű független színházi
nyersanyagaként is nagyon szoktam szer-
etni. Akárcsak itt, Pintér Bélánál, ott sincs
helye semmiféle szépeltetésnek: ez legfeljebb
a sznobság és álszentség karikírozásaként
található meg nyomokban. Másfelől meg csak
úgy röpködnek a vaskos, helyenként bántó
igazságok, amelyek mind a közéletünk-
ből, mind pedig a családi életünk-
ből hiányoznak. És ez a történetmesélés
ívére és nyelvi-stiláris jegyeire is igaz.

A *Sütemények Királynője* 7 éves főszereplőjét,
Kosár Erikát azért hívatja be a törté-

net elején irodalomtanára, Lajos bácsi, mert
a kislány rendszeresen bekakál az iskolában,
így egy mindenki számára kellemetlen hely-
zetet tesz napirendszerűvé. Nyilván, a freudi
tanok olyannyira közhelyszerűek már 1984-
ben is, a kommunizmus kései virágkorában,
amikor a történet játszódik, hogy a körüle-
kintő pedagógus is Erika családjában keresi
a kislány problémáinak okát, amelyben a
bekakálás csupán szimptomaként értelme-
zendő. És ezt meg is találja. Azonban attól,
amire a továbbiakban fény derül, amikor a
tanár családlátogatásra megy a kislány szü-
letésnapján, még maga Freud is megnyálná
mind a tíz ujját. Erika családja ugyanis maga
az állandósult természeti katasztrófa: anya
mélyen vallásos, állandóan betegeskedő,
ajátatos néember, magas katonai beosztásban
lévő iszákos apja hivatali kötelezettségei miatt
folyton távol van, nagynénje könnyűvérű,
kissé butácska nőcske, anyai ellenmodell (aki
a kislány apjával is összeszűri a levelet), nagy-
bátyja vakvágányra csúszott művészkedő
nincstelen, nagypapja pedig hajdani dicsősé-
gét unalomig harsogó mélymagyar. Ebben a
közegben a gyermekeknek (a történetben
Erikának és két unokaöccsének) esélyük sincs
a leghalványabb normalitásra, a gyermeki
ártatlanságról már nem is beszélve. A testi
fenyítés és a más jellegű emberi fertő nyújtja
számukra azt az „otthonosságot”, amelyben
ők csupán lavírozhatnak, ép és egészséges
felnőttekké soha nem válhatnak. Nos, 2020-
ra ebből a sztoriból csupán a kommunizmus
tűnt el, az is csak hivatalosan; azt sem állí-
thatjuk, hogy a szereplők révén megmutatkozó
anomáliák a letűnt Kádár-korszakkal együtt
távoztak. Bárhogy is próbálnák a társadalmi
evolúció valamiféle elméletét erőltetni, ezek
a szereplők napjaink szereplői is.

Vélhetően ezért is esett a sepsiszentgyörgyi
választása e szövegre, a túl korán tova-
tűnt ártatlanság fele királyságának bemutatá-
sára, amelyben van még egy jelenség, ami
nem hagy nyugodni bennünket (annak fényé-
ben meg aztán végképp nem, hogy az előadás
megszületése körül a törvényhozás éppen a
közvélemény szeme láttára lúgozta feles-
legessé az olyannyira szükséges iskolai szexu-
ális nevelést): és ez éppen a kiskorúak szexu-
ális zaklatása. Hiszen Erika, a már meglévő
számítatlan problémája mellett, még egy pedo-
fil áldozatává is válik... majdnem. Ez ismét
egy reális társadalmi jelenség, amiről nem
igazán beszélünk.

Az elvesztett ártatlanság groteszk játéka-
nak természetes színpada a Múzeumkert
dombja, amelynek egy-egy magaslatán ját-
szódnak a különböző jelenetek, a szereplők
közötti „intim” párbeszéd, és amelyek kö-
zépen elhelyezett magaslatán Kosár Erika
születésnapját ünneplik úgy, hogy a lány ki-

ráló szöknyője a fehér abroszból alakul ki.
Az ünnepelt izgatottan várja, hogy felszolgál-
ják minden gyermek álmát, a Sütemények
Királynőjét, vagyis a születésnapjait.
Ez a „projekt” azonban gyomorforgatóra si-
keredik. A magasztos desszert Erika bepisz-
kolt bugyijával kerül kölcsönhatásba, ami itt
egyszerre jelzi a gyermeki álmokat, de csúfos
meghiúsulásukat is: a két unokaöcs közbe-
járásával megvalósuló „csíny” nem gyermeki,
hiszen húsbavágó és drámai az, ahogy Erika
legnagyobb és legfontosabb napján is feltör
az őt általában körülvevő fertő.

Ez a jelenet, akár a teljes színpadi játék,
azért lehet ennyire hatásos, mert valameny-
nyi szereplő találó helyen van benne: Erika
megformálója hiteles a felszínen maradá-
sáért küzdő kislány szerepében, az apját és
anyját alakító normakövetően deviáns páros
is szépen domborítja vonatkozó tulajdon-
ságait. Ihletetlen ellenpontozott a könnyűvé-
rű nagynéni és a tévútra terelődött öngyilkos
nagybácsi kettőse is, briliáns és életszerű a
porosodó dicsőségében tengődő nagypapa (aki
egy koporsóban játssza végig az előadást), já-
tékosan romlott és tudatlanságában is kár-
tékony a két unokaöcs, és ehhez a bagázshoz
színes háttérrel biztosít a három házi- és si-
ratóasszony alkotta kar. A végére tartogat-
tam, hiszen ez a szereplő a legárnyaltabb a
sepsiszentgyörgyi színpadon: Lajos bácsi, aki
az ékszerész pontosságával, fokozatosan építi
fel a rendszer kegyeltjeként álhumanizmus-
ba bújó pedofil, sorozatgyilkos irodalomta-
nárt, aki fölött végül diadalmaskodik Kosár
Erika. Mert megelőzve azt, hogy kárt tegyen
benn, a kislány lepuffantja őt.

De milyen győzelem az, amiből hiányzik
a felszabadulás katartikus élménye? Nagyon
reális és túlságosan életszerű, válaszolhat-
nánk. A bántalmazója és merénylője gyil-
kosává váló kislány nem egy amerikai film
főhőse, nem robban tűzijáték tette háttér-
ben. Ő egy funkcionális nyomorék és maga
is olyan patológiai eset, akinek teljes felépü-
lése, épkezláb nővé válása csupán délibáb a
tovatűnt ártatlanság fele királyságában. En-
nek híreit hétköznapijainkban is végigkövet-
hetjük a különböző hírtelevíziók műsorában,
és csak reméljük, hogy soha semmi közünk
nem lesz hozzá...

Sepsiszentgyörgyi Tamási Aron Színház.
Pintér Béla: *A Sütemények Királynője*.
Rendező: Pálffy Tibor. Szereplők: Vass
Zsuzsanna (Erika), Beczásy Áron (Lajos bácsi),
Derzsi Dezső (Erika apja), Szalma Hajnalka
(Erika anyja), Kónya-Útó Bence (Tibi),
Erdei Gábor (Zolika), Fekete Lovas Zsolt
(Miska bácsi), Benedek Ágnes (Anikó),
Szakács László (Nagypapa), D. Albu Annamária,
Fekete Mária és P. Magyarosi Imola (Kar).

BORCSA JÁNOS

Hívó otthoni táj

Hazád az az ország, ahol élsz? Válhat hazáddá, de rajtad kívülálló okokból hazátlaná is válhatsz ugyanott. Egy ország határai adott helyzetben földrajzilag meghatározhatók, azokat átlépheted, választhatsz más országot, a hazát viszont el nem hagyhatod, azt ki-ki magában hordozza, bárhol is éljen. Szülőhelyet viszont nem választhatunk. A szülőföld bennünk élő képét pedig, akár csak a hazáét, őrizzük és alakítjuk egész életünkben. Elszakadni nem tudnánk egyiktől sem, de lemondani sem akarnánk róluk. Emlékezzünk, „búvó otthoni táj!” felkiáltás szakadt fel a Költőből ama háborús esztendő nyarán, a végső, az erőltetett menet előtti hetekben...

Bárhol légy, hallani véled az otthoni táj hívását, a hazáét úgyszintén. Az újból és újból felidézett sokféle szülőföldélmény alapján rajzolható meg egy hazakép, olyan, amelynek van ugyan földrajzi összetevője, de a maga teljességében aligha átfogható természeti, történelmi-társadalmi, valamint szellemi és lelki birodalom.

Így van ez a magyar haza esetében is. Hogy ennek földrajzát szerelmesnek nevezte egykor az író, nem lehet véletlen, minthogy – állította – a haza a szeretet, az érzelem dolga. Az ember első és közvetlen hazaélményéről azt mondotta, hogy „nincs köze hozzá se érdeknek, se érdemnek, csak szeretetnek.” (Szabó Zoltán: *Szerelmes földrajz*. Nyugat kiadó és Irodalmi Rt., h. n., é. n. [1942], 15.)

kritika

Az effajta közvetlen élmény lehet egy udvar, ahol első lépéseit próbálja, majd a járást gyakorolja a kisgyermek vagy egy kert nyári verőfényben, füvek, fák, madarak környezetében, együtt a gondoskodó szülőkkel. De beszédétől hangosnak kell lennie az ilyen kisvilágnak. Egyszerre tanuljuk a járást és a beszédet, így válik a nyelv is hazaélménnyé. Anyanyelv és szülőhaza egy életre egybekapcsolódik...

A szerelmes földrajz mai műveléséről egy újonnan megjelent, majd' háromszáz oldalas mutatós könyv tanúskodik, a *Kortárs* című folyóirat harminckét szerzőjének *Szülőföldem* címmel kötetbe rendezett, szülőföldről írott esszéjének gyűjteménye.

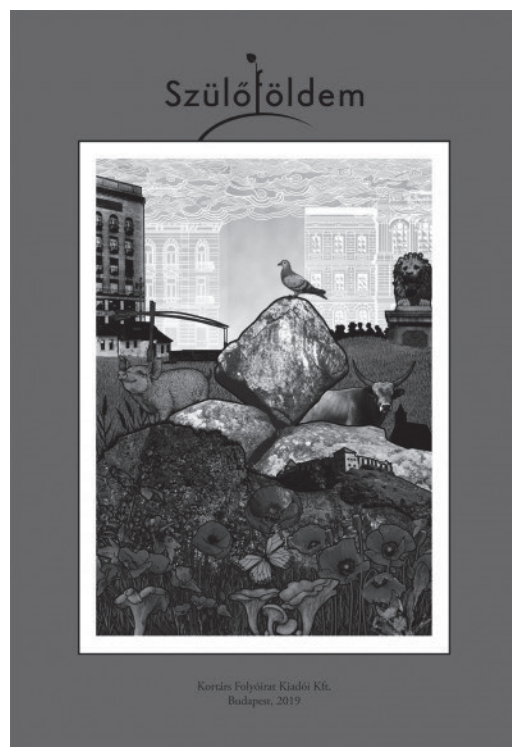
Megjegyezném, ez a vállalkozás idézte emlékezetembe az *Utunk Évkönyv* 1974. évi kiadását, amelyben az akkori idők negyvenhat romániai magyar írója ugyancsak szerkesztőségi felkérésre írta meg szülőföldélményét, s amelynek fellelőzése ma is szerez kellemes perceket az olvasónak, hiszen – ahogy az egykori beköszöntő szöveg – az írók szülőföldje az olvasók szülőföldje is.

Mint szülőföldjével találkozhat ezúttal a Kárpát-medencével az olvasó, mondjuk annak legkeletibb kisvárosától, Kézdivásárhelytől – Markó Béla esszéje révén – a nyugati végekig, az Alpok-, illetve Kemenesaljáig – Pécsi Györgyi esszéjének köszönhetően. Földrajzi-történelmi, de társadalmi-kulturális és nyelvi dimenzióira vetül fény, de mindez az egyes szerzők személyes, néha éppenséggel drámai átéltségén keresztül s egyéni megvilágításban történik. Táj és ember, otthon és lakója találkozására kerül a hangsúly ezekben az esszéisztikus vallomásokban, amelyek különben ez esetben is – akár csak az emlegetett évkönyvben – a szerzők életkorához igazodva kaptak helyet a kötetben. A sort így az 1934-ben született András Sándor írása nyitja és a Pion Istváné (szül. 1984) zárja. Itt tenném szóvá mint hiányt, hogy a kötet nem tartalmaz egy összeállítást a szerzők rövid bio-bibliográfiai adataival. Pedig velejárója kellene, hogy legyen minden hasonló kiadványnak.

Ha elfogadjuk, amit a kötet egyik szerzője állít, miszerint a szülőföld „már csak egy sziget az időfolyamban, egy darabka örökkévalóság” (Ács Margit), akkor egy elidegeníthetetlen, kisajátíthatatlan „birodalmat” tudhatunk magunkénak mindenkor, függetlenül attól, hogy szülőhelyünk (-falunk vagy -városunk) milyen átalakulásokat szenvedett el a történelem sodrában. Az is, aki születése helyét el nem hagyva éli le életét, sok mindent elveszíthet politikai vagy társadalmi katalizmak következtében, akár csak az, aki elhagyni kényszerül születése helyét, de egyik is, másik is – az idézett előfeltevés szerint – magában őrzi és hordja szülőföldjét. „Eljöhetsz onnan, ahol születted, de a sarat a cipődön örökké viszed magaddal” – vallja Tóth Erzsébet, Thimár Attila szerint az emlékekben él, Zalán Tibor pedig így fogalmaz: „A szülőföld emlék, akkor is, ha az ember benne éli le az életét.” Nem mondhatod tehát, hogy nincs szülőfölded.

Emlékeztetnék, ezt jelentette ki mégis egykor Szilágyi Domokos, de vallomása zárásaként úgymond helyretette saját mehökkentő kijelentését, mondván, hogy „talán mégiscsak a nem létező szülőföld a legfeledhetetlenebb”.

Ha fizikai-földrajzi valóságában határozzuk meg a szülőföldet, abban az esetben a szülőháztól a kisebb-nagyobb térségeken keresztül magát az országot is annak tekinthetni (Vasy Géza), nem kevésbé Közép-Európát, amely otthonérzést kelthet polgárában (Haklik Norbert), más számára az a természetes, ha többes számban emlegetheti, hazáját pedig a szabadsággal azonosítja (Vörös István), de találni olyan vélekedést is, miszerint az ember nem is annyira egy föld, inkább egy kor szülötte (Marno János), illetve olyat, miszerint szülőkkora és szülőnyelve is lenne (Markó Béla). A szülőnyelv hangkészlete ugye gazdagabb a köz- és irodalmi nyelvénél, amelynek köszönhetően színebbé válik a beszéd, s nyilván, a szülőnyelvek szókincse is ámulnivalóan változatos. Ugyanakkor részei a szülőföldnek az egyes családi legendáriumok, ezen be-

ül is az egyéni és közösségi megpróbáltatások, traumák és tragédiák, de még az ezek közepette megőrződött tárgyak is mint a szülőföld tartozékai, megszólalnak. Az egész korról egyébként, amelyben élünk, élvezetes és gondolatgazdag kísérletet, azaz esszét – igen jellemzően Cs. Szabó Lászlónak ajánlva! – Falusi Mártontól olvashatunk.

Nemcsak tulajdonságainkat hordozzuk génjeinkben – inti unokáját a kisebbségben élő nagymama –, hanem a szorongásainkat, „azokat is, amiket a nagyszüleink éltek át. Úgy öröklöd a félelmeiket, ahogyan a szemed színét” (Kontra Ferenc). S a családi ereklyék ugyancsak a szülőföldet képesek felidézni abban, aki a hívó otthoni táj szavát meghallja (Dobozi Eszter).

Utalás történik a kötet szerzői részéről is Móriczra, aki azt tartotta, hogy az emberrel tízéves koráig minden megtörténik. A döntő esemény tehát nem is az, hogy az ember ezután elhagyja-e vagy nem szülőhelyét, illetve szülőföldjét, hanem az, hogy egykori, a saját kisvilágával harmóniában lévő énjét hagyja el. Egy ilyen törés lehet az eredője mindenféle későbbi egzisztenciális félelemnek, olyannak, amit ebben a kötetben Pécsi Györgyi így fogalmaz meg: „már csak befelé látok, és bizonytalanul vagyok otthon a megfajtott világban”.

Nem vitás, az efféle tapasztalatokat és érzésegüttest is meg kell szólaltatnia, aki a szülőföld s nem különben a magyarság huszadik századi jelenlétéről s az új évezredben mutatkozó kilátásairól elmélkedik. Azt gondolom továbbá, ideje van bármikor a szülőföldről s a hazáról való gondolkozásnak, de az nyilvánvaló, hogy a 2015 óta Európában tapasztalt népmozgás, a más földrészekről induló migráció, illetve ennek következményei az öreg kontinensen fokozhatják a hazáról való elmélkedés időszerűségét...

Szülőföldem. Szerkesztette Pécsi Györgyi. Kortárs Folyóirat Kiadó Kft., Budapest, 2019.

„Hegyet hágék, lőtöt lépék...”

Tánczos Vilmos – Peti Lehel (szerk.): *Mágia, ima, misztika. Tanulmányok a népi vallásosságról.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kri-za János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2019.

A magyar vallási néprajz nagyszannának, Erdélyi Zsuzsannának 2015-ben bekövetkezett halála után tanítványok, tisztelők, szakmabeliek belső igénye hozta létre azt a konferenciasorozatot, mely egyrészt a nagy elődök emlékének adózik, másrészt a továbbvitt örökség és az ehhez való viszony aktualizálását, az egymással való szorosabb kapcsolattartást is szolgálja. 2018-ban a sorozaton belül a negyedik valláselnológiai konferenciára került sor Kolozsváron „Hegyet hágék, lőtöt lépék...” *Irányzatok és módszerek a Kárpát-medencei népi vallásosság kutatásában* címmel, 2019-ben pedig a tudományos tanácskozáson elhangzott előadások szerkesztett változata kötetben is megjelent.

Gülszöveg

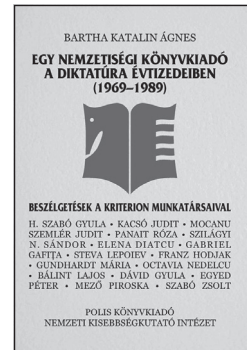
A csokorba kötött, tematika szerint, illetve szerzőik eltérő módszertani és értelmezői stratégiai mentén több csoportba rendeződött tanulmányok sokszínűségét már a borító gyógyító erejű, búcsús virágai megelőlegezik. A sort a vallási néprajz kiemelkedő kutatóit ismertető írások nyitják. Több tanulmány foglalkozik a népi vallásosság gyógyászatban alkalmazott gyakorlatával, gyógyító szövegeivel, ezek

folklorisztikai-történelmi elemzésével és rituális használatának vizsgálatával, úgyszintén a vallási környezet, a szakrális tárgyait elemzésével. A szakralizálódó történelmi emlékezet, a szentkultusz aktuális és történelmi formáinak megjelenítése, valamint a hivatalos és népi vallásosság szerepköréi, a közösségek vallásgyakorlatát alakító egyéniségek is több tanulmány tárgyát képezik. Fejtegetésre kerülnek a közösségi vallási formák különböző gyakorlatai, ahol a vallás közösségszervező szerepe mellett annak közösségi identitásformáló funkciójáról szóló elemzéseket is olvashatunk. Az utolsó egységek tanulmányai vallási ünnepekhez kapcsolódó megújított szokásformákat mutatnak be, illetve a vallásos világkép kifejeződésének régi és új médiumait, átalakulását-visszahatását járják körül. Tartalmas és meglehetősen vaskos kötetet tarthatunk tehát a kezünkben, ahol a különböző generációkhoz tartozó szerzők változatos témaválasztásai, illetve az általuk képviselt tudományos paradigmák, közelítési módok a mai valláselnológiai kutatások diverzitását is mutatják.

BORSOS J. GYÖNGYI

Történelmekben is továbbélő Kriterion

Bartha Katalin Ágnes (szerk.): *Egy nemzetiségi könyvkiadó a diktatúra évtizedeiben. (1969–1989).* Polis Könyvkiadó – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2020.

Nemrég olvastam újra Beke György interjúját Domokos Gézával a Kriterion Könyvkiadó indulásáról. Ha jól emlékszem, ’72-ben jelent meg először a *Korunkban*, majd szintén 1972-ben kötetben, s bár sok részlet kiderül az indulás körüli nehézségekről, Domokos Bukarest-élményéről, értelemszerűen hiányzik belőle az, ami Bartha Katalin Ágnes a Kriterion 50. évfordulójára megjelent interjúkötetének sajátja és erőssége: a szabadon (ki) beszélés lehetősége. Több évtizedes távlatból tekintenek vissza az interjúalanyok az erdélyi magyar könyvkiadás legkonstruktívabb évtizedeire, 1969-től, a kiadó indulásától a rendszerváltásig (azt hiszem, a Kriterionnak ezt a két évtizedét), a nyomasztó politikai helyzet ellenére, bátran nevezhetjük ilyet, a számok és a tételek önmagukért beszélnek). Szinte az utolsó utáni pillanatban kapja mikrofonvégre Bartha Katalin Ágnes a kisebbségi szerkesztőségek szerkesztőit, munkatársait (tizenhat interjú kerül a kötetbe, jelzésértékű a névsor: H. Szabó Gyula, Kacsó Judit, Mocanu Szemlér Judit, Panait Róza, Szilágyi N. Sándor, Elena Diatcu, Gabriel Gafita, Stefa Lepojev, Franz Hodjak, Gunhardt Mária, Octavia Nedelcu, Bálint Lajos, Dávid Gyula, Egyed Péter, Mező Piroska és Szabó Zsolt), kérdezi őket indulásról, szerkesztői műhelyekről, cenzúráról, Domokos Géza szerepéről, a szerkesztőségi munka/élet mindennapjairól, s nem utolsósorban a rendszerváltás után napvilágra kerülő besúgó-történelmekről.

Aki próbált már utánanézni a ’45 utáni erdélyi könyves kultúra in-

tézményrendszerének, az tudhatja, Bartha Katalin Ágnes nem kis fába vágta fejszéjét – hány doboznyi hagyatékon kellett átrágnia magát ahhoz, hogy a kötetnyitó tanulmányban ennyire biztos kézzel tudja eligazítani a ma olvasóját? Nem pusztán hiánypótló interjúgyűjtemény a kötet, hanem a korszakot alaposan ismerő, a Kriterion- és a Domokos-hagyatékot (beleértve Domokos szekusdossszeját is) részleteiben is feltáró kutató Kriterion-látóképe is: szakmailag kifogástalan, mindemellett élvezetes, gördülékeny, a Kriterion-szellemiséget jól kitapintó és érzékeltető olvasmány.

Dokumentumértéke mellett Bartha Katalin Ágnes Kriterion-kötete rengeteg aha-élménnyel is megajándékozta olvasóit (kezdve az Unipan Helga készítette borítóval): az erdélyi családok könyvespolcain sorakozó, annak idején néhány lejért megvásárolt könyvek kiadási körülményeiről, egy-egy Kriterion-sorozat megszületéséről, szerkesztőségi asztaltársaságokról, barátságokról is vallanak a megszólítottak. Ekként rajzolódik ki egy-egy szerkesztő, fordító, műszaki munkatárs neve mellé a történelmekből az arc is. Hiszen nemcsak könyvek, hanem kitűnő szerkesztők által is nevelt olvasó nemzedékeket a Kriterion.

DEMETER ZSUZSA

Feszültséglevezetés

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Új monografikus zenetörténeti tanulmány

Az erdélyi zenetörténet-írás ímhol új kutatási teljesítménnyel bővül: Sófalvi Emese monográfiáját készülő kiadni az Erdélyi Múzeum-Egyesület. A disszertáció szerzője a tavaly kétszáz évét betöltött kolozsvári intézményes zeneoktatás első ötven esztendejét vizsgálja, a bontakozásnak, a kezdeti tétovázásoknak és újra-nekilendüléseknek, a társadalmi/társasági igények konkretizálódásának és a saját profilra találásnak a történetét. A *Zeneoktatás a kolozsvári Muzsikai Conservatoriumban 1819 és 1869 között* természetesen mindenekelőtt levéltári forrásokra alapozott következtetéseket összegez: kéziratos dokumentumokat, jegyzőkönyveket, működési szabályzatokat elemez, leveleket, kottákat használ fel, szemlézi a korabeli sajtó híradásait, az egyesület hivatalos nyomtatványait, felhívásokat, statútumokat, koncertprogramokat. A történeti közélet-vonalat a kronológiai elv is biztosítja.

1819 nyarán polgári kezdeményezésre, számottevő helyi előzmények nélkül jött létre Kolozsváron a Muzsikai Egyesület – és ezzel a zeneiskola mint oktatási intézményforma. Az egyesület az erdélyi kormányzó, Bánffy György gróf patronátusát élvezte, aki e gesztusával társadalmi súlyt (és egyúttal nemzeti léptéket) adott a rendszeres zenei nevelés ügyének. Konkrét intézménytörténeti munkája keretében Sófalvi Emese a reformkori környezetnek, a politikai, társadalmi, kulturális filiacióknak is átfogó látéképét kínálja. Magát az alapítást külön fejezet tárgyalja, a létesítéskor megfogalmazott és a továbbiakban is fenntartott eszmék, az előremutató belső szabályzat ugyanis az erdélyi közművelődés sajátos,

karakteres lenyomatát rajzolják ki. Rendszeres oktatási tevékenysége, növendék-hangversenyei, stabil vokális és hangszeres együttese és zenés-színházi közreműködései révén az 1830-as évektől francia mintára *conservatorium* nevet felvett egyesület Kolozsvár zenei életének legtekintélyesebb műhelyévé vált.

„Munkám során a legcélravezetőbb módszernek a forráskritikát és -elemzést tartottam – írja metodológiai szintézisként Sófalvi Emese –, az eredmények tágabb, nemzetközi kontextusba tétele csak ezután következhet. [...] Témám pedagógiai vonatkozása miatt és egyelőre megfelelő dokumentáció (műsorok, program-tervezetek, személyes beszámolók) híján a társaság hangversenyeit csak a növendéki vizsga-előadások szintjén érintettem. Az egyesület általános művészeti színvonalának hiteles meghatározásához a későbbiekben azonban elengedhetetlennek látom a Conservatorium zenés műsorainak legalább részleges meghatározását, valamint a fellépők azonosítását.”

Természetesen nem volna reális azt képzelni, hogy a Muzsikai Egyesület, illetve a Conservatorium kezdeti története tervekötő, stratégiaileg építkező folyamat lett volna. A tanintézmény ugyanis időszakonként reformálta működésének kereteit. Ezeknek az átalakításoknak azonban mégis csak volt egyféle „egyesesvezetékük”: az oktatás maga, amely természetesen azóta is generatív értelme, vezérfonala a főiskolai, majd mára zeneakadémiai rangot megszolgált munkának. A Sófalvi által vizsgált időszak utolsó húsz esztendejében (1849–1869) az egyesületben „szinte kizárólag

zeneiskolai munka folyt, látszólag szűkebb tevékenységi keretben, mégis előremutatva ezzel a 1880-as évek végén induló, a századfordulóra kibontakozó, országos elismertségű kolozsvári szakképzés, vagyis konzervatóriumi fokozat felé.”

Ami a 19. század eleji alapítást illeti, ennek formális momentumát a helyi polgárság és a városban többé-kevésbé megtelepedett zenészek közösen szorgalmazták. Gróf Bánffy György mellett báró Prónay Gábor és gróf Miksa János játszott vezérszerepet a zenede újszülött-kori életben tartásában, de nyilvánvalóan az erdélyi főnemesség más elkötelezett tagjai is intézményfenntartó feladatot vállaltak. Figyelemre méltó tény ugyanakkor, hogy ebben az arisztokráciában megvolt a magyar nyelvűség melletti kiállás készítése az alapvetően németes, illetve német nyelvű kulturális közegben. A kolozsvári intézet a kezdetektől törekedett magyar oktatási segédanyagok beszerzésére, előállítására, bizonyos adminisztratív funkciók magyar nyelvű ellátására.

Amplitúdó

Sófalvi Emese megjelenés előtt álló kötete nem csupán az erdélyi és magyarországi muzikológus szakmához szól, sőt nem kizárólag a magyar olvasókhöz. Román és angol nyelvű szinopszisa révén a könyv a romániai és a külföldi szakma számára is ízelítőt kínálhat a történeti zenetudomány legújabb erdélyi eredményéből.

JAKABFFY TAMÁS

Tónusértékek: Árkossy itt, most

Sorozatokból áll az életművek túlnyomó többsége. Létrehozásuk szerzői szándék függvénye; de egy többalkotós sorozatban egészen új jelentések is születnek, váratlan összefüggések jutnak érvényre. Ezen a nyáron a Kolozsvárt született, „indult” Árkossy Istvánt ilyen játékba vonta egykori munkahelyének utódja. *Nem léphetsz ugyanabba a folyóba, s aki az Utunk* grafikusa volt, most a *Helikon* vendégeként engedi át alkotásai változásait a folyóirat egy nyári számának.

A kockázat tagadhatatlan: a képek is járták a nagyvilágot, létrehozójuk is nagy útra kelt; többet megtudni a világról, persze, de bizonyára azért is, mert új versenyhelyzetekre vágyott.

(Vagy önmagával kívánt versenyre kelni?) „...világfeltáró élményeink benyomásait stílusosan hol képekbe, hol pedig szavakba igyekszünk rögzíteni” – írta egyik kortársát méltatva Árkossy. Ő maga is látványok létrehozója és a szövegek világában is otthonos; nemcsak könyvgrafikus tapasztalata, hanem hangulatos, felidézhető prózái és a művészetéről való folyamatos gondolkodás okán is; nézzük bár csak a 2015-ben a *Magyar Napló* kiadásában megjelent, *Nagymesterek. Reneszánsz és barokk festők archépcsarnoka* című, egy tradícióhoz való képes-szöveges viszonyulásának könyvét. Ennek stílusát Bartha-Kovács Katalin jogos felismerése szerint¹ zeneiség hatja át; a zene összimboldummá váló eleme ott van Árkossy István prózai írásaiban, de sajátos megoldású, legújabb képein is.

„Az olyan festők, mint Georges Braque [...] nem csupa fény világot alkottak, hanem az árnyékok sötéttségét változtatták vissza a tárgyak tulajdonságaivá [...]. A fény és árnyék immár nem a tárgyakhoz illesztve jelennek meg, hanem a tárgyak alkotóiként.” – tűnődünk Rudolf Arnheim szavain². Metamorfózis, de elakad tőle a lélegzet. Mert az első gondolat itt a megfosztottság. Egy ugyancsak erőteljes színekkel élő művész fekete-fehérré formált munkák sorozatát küldi (otthonról haza) aktuális üzenetként. Talán, mert az emlékezés belső energiái más jellegű percepciót követelnek. A falemez rostjai, a konvencionális jelek, mint a hangjegy vagy a kapukulcs, fehér és fekete

párhuzamosok, határvonalak, pontok és az élővilág egymástól eltávolított elemei. Miféle találkozás ez? Nemcsak a mértani formák szigorú szabályossága és az élő szervezetek mulandó alakzatai, hanem az ismerős és a névvel nem rendelkező között indul valamiféle kommunikáció... Tanúi vagyunk.

Artefaktum

Másik gondolatunk a megvalósult párbeszéd a lap egykori grafikusa és mai szerzői között. Magyary Ágnes *Napocalyps* című regénye részletére itt az Árkossy képsorozatból *A barlanglakó* felel: „anynyi mindenről beszélünk, ami nem létezik, és anynyi mindenről nem beszélünk, ami van...”. A *Szent György* kép eredeti címerszínei Benő Attila haikujából is találgathatók: „Iniciálé/mosolya./ Majd egyhangú/jeleink sora” (*Kódex*). Kubista analízis és szintézis szervezi a zoomorf álarcú perzsa istenpár képét (*Beszélgető*), de a kollázs jellegű *Kentaurt* is – igen, „messzire költözünk a nyomor erényétől” – mondhatjuk az emberiség és a művészet történetéről is Fancsali Kingával (*Messzire*). Az önarckép szerepézzel *A festő* című alkotás lehet – izgalmasan visszhangozza itt egy besztekeri költő sorait: „egy saját emlékeitől elsüllyesztett test,/ A távolban elsötétült formák csakis neki köszönhetően kapják vissza/körvonalait (Alex Väsies). A *Csillagszámláló* tudomány, emlékezés és virtuális valóságok feladványai gabylyodott magunkról szól – akárcsak irodalmi környezet, az Árkossynál alig több mint egy évtizeddel fiatalabb Octavian Soviany verssorozata: „keressük annak a lónak a patkóit/ amelyekkel/ savoyai jenő herceg/ bevonult/ első alkalommal/ temesvárra” (*temesvári megállás*).

Hadd higgyünk a dialógusban. (Haza)látogatás? Hívás, kihívás a tónusokban. Térjelölő kontrasztok. Időtlen idő.

EGYED EMESE

Jegyzetek

¹ *Tiszatáj*, 2017. január

² *A vizuális élmény. Az alkotó látás pszichológiája*

Augusztusi évfordulók

- 1 – 100 éve született John Holloway angol költő
 2 – 430 éve halt meg Agostino Beccari olasz író
 400 éve halt meg Piotr Kochanowski lengyel költő
 3 – 240 éve halt meg Étienne-Bonnot Condillac filozófus
 4 – 145 éve halt meg Hans Christian Andersen dán író
 140 éve született Gyallay Domokos erdélyi író
 5 – 50 éve halt meg Békési Ágnes erdélyi műfordító
 170 éve született Guy de Maupassant francia író
 6 – 45 éve halt meg Ravasz László egyházi író
 8 – 230 éve született Kölcsey Ferenc
 9 – 70 éve halt meg Schöpflin Aladár kritikus
 11 – 90 született Teodor Mazilu román író
 12 – 270 éve született Matija Petar Katan čič horvát költő
 13 – 145 éve született Karl August Hindrey észt író
 14 – 85 éve született Cezar Drăgoi román író
 160 éve született Ernest Thompson Seton kanadai író
 15 – 280 éve született Matthias Claudius német költő
 16 – 160 éve született Jules Laforgue francia író
 17 – 300 éve halt meg Anne Dacier filológus, műfordító
 85 éve halt meg Ioan Slavici román író
 18 – 430 éve született Prospero Bonarelli olasz író
 560 éve született Marko Marulic horvát költő
 120 éve halt meg Albert Samain francia költő
 170 éve halt meg Honoré de Balzac francia író
 150 éve halt meg John Pendleton Kennedy amerikai író
- 19 – 240 éve született Jean-Pierre de Béranger francia költő
 20 – 395 éve született Thomas Corneille francia drámaíró
 21 – 510 éve született Dávid Ferenc hitújító
 140 éve született Kovács István erdélyi régész
 145 éve született Bányai Elemér író
 22 – 130 éve halt meg Vasile Alecsandri román költő
 480 éve halt meg Guillaume Budé francia humanista
 140 éve született Bíró Lajos író
 170 éve halt meg Nikolaus Lenau német költő
 23 – 240 éve született Jernej Kopitar szlovén nyelvész
 24 – 200 éve halt meg Ion Budai-Deleanu román költő
 25 – 250 éve halt meg Thomas Chatterton angol költő
 570 éve halt meg Ahmed Ibn Arabsáh arab történész
 120 éve halt meg Friedrich Nietzsche német filozófus
 26 – 140 éve született Guillaume Apollinaire francia költő
 27 – 720 éve halt meg Guido Cavalcanti olasz költő
 90 éve született Galgóczi Erzsébet író
 250 éve született Georg Wilhelm Friedrich Hegel filozófus
 28 – 1590 éve halt meg Szent Ágoston
 395 éve halt meg John Fletcher angol író
 29 – 395 éve született Juan Bautista Diamante spanyol költő
 195 éve született Salamon Ferenc történész
 30 – 130 éve született Reményik Sándor erdélyi költő
 31 – 150 éve született Maria Montessori olasz pedagógusnő
 130 éve halt meg Szabó Károly bibliográfus
 200 éve halt meg Ungvárnémeti Tóth László költő
 150 éve született Victor Vlad Delamarina román költő
 ? – 330 éve született Mikes Kelemen

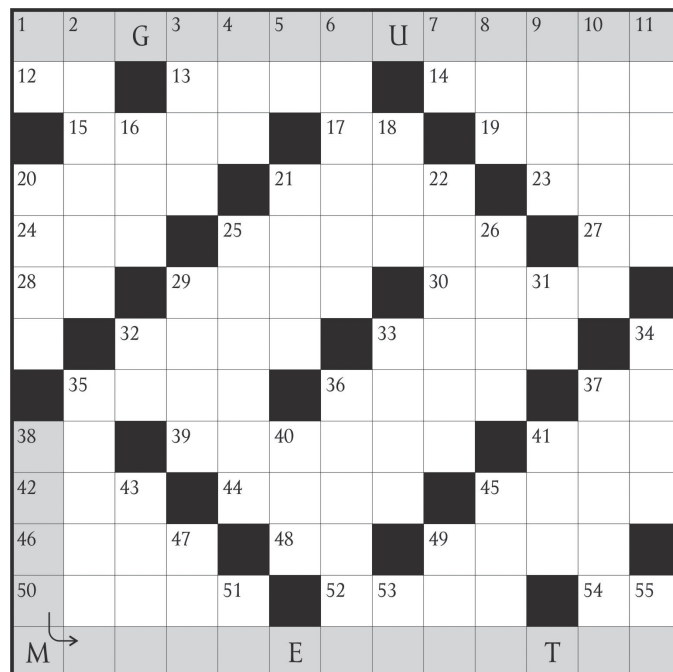
Holnap

A holnap reméli, ...

A fősorok John Wayne fenti gondolatának a folytatását rejtik.

VÍZSZINTES: 1. A folytatás első része. 12. A harmadik személyt. 13. Jöttére számító. 14. Ūrmérték. 15. Orosz férfinév. 17. A tantál vegyjele. 19. Élénkítő ital. 20. Számla jelzője lehet. 21. Fizetési részlet. 23. ... It Be; a Beatles slágere. 24. Ajándékkal jön. 25. Filmszínházba járó. 27. Zala fele! 28. Izomkötő szalag. 29. Pajkos mesealak. 30. Ildomos. 32. Alul. 33. Nem is emez. 35. Torna (tantárgy), diákszóval. 36. Piaci kofa. 37. Emelet, röviden. 38. Képző, a -ve párja. 39. Minden vizet a jószágoknak ad. 41. Becézett Aladár. 42. Albán hírügynökség. 44. Szorul, reked. 45. Kombájonnal dolgozik. 46. Házbérló. 48. A fordítottja is igekötő. 49. Izraeli légitársaság. 50. Amely dologra. 52. Gyakori női név. 54. Küzd, tusázik.

FÜGGŐLEGES: 1. Befűtött kályha ontja. 2. Hallócső. 3. ... Montand; néhai francia színész, énekes. 4. Bő. 5. Az argon vegyjele. 6. Vidáman daloló. 7. Azonos római számok. 8. Órahang egyik fele. 9. Ki nem állhat. 10. Hívó, szólító. 11. Görög sziget. 16. Hőemelkedés. 18. Attila beceneve. 20. Hőn óhajt. 21. Hibázik a tornász. 22. Csillagászati talppont. 25. A Fülöp-szigetek fővárosa. 26. Udvar része, ahol a pajták vannak. 29. Gyermekolvasmány. 31. Néma Eliza! 32. A föld irányában. 33. Maros-parti város. 34. Amely dolgot. 35. Dzsúdószőnyeg. 36. Tokaji boroshordó. 37. Álomba szenderülő. 38. A folytatás második, befejező része. 40. Eisenhower beceneve. 41. Mátka, menyasszony. 43. Amely személyt. 45. Épület alsó, stabil része. 47. 60 percből áll. 49. Spanyol exkirályné. 51. Klasszikus kötőszó. 53. Nomen nescio, röviden. 55. Nyílvég!

A Helikon 2020/13-as lapszámában közölt *Hűség* című rejtvény megfejtése: mert sérti a miénket.

R. T.

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő:
SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő:
KARÁCSONYI ZSOLT
vers, műfordítás

Főmunkatárs:
EGYED EMESE
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZÓCS ISTVÁN
Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
HORVÁTH BENJI: Pavilon 420, Artefaktum
PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú

MÁRTON EVELIN: próza
MÁRCUȚIU-RÁCZ DÓRA: honlap
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő
DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár